

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE

Antra Roskoša

INTEGRĀCIJAS PRASMJU VEIDOŠANĀS AUGSTSKOLĀ LATVIJAS KONTEKSTĀ

Promocijas darba kopsavilkums

Doktora zinātniskā grāda iegūšanai vadibzinātnē
Apakšnozare: izglītības vadība

Rīga 2012

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Izglītības zinātņu nodaļā laika posmā no 2006. gada līdz 2012. gadam.

Eiropas Savienība

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā “Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē” Nr. 2009/0138/1DP/1.1.2.1.2./09/IPIA/VIAA/004.

Promocijas darba zinātniskā vadītāja:
profesore *Dr. paed.* **Ilze Ivanova**

Promocijas darba recenzenti:
profesors *Dr. phys.* **Andris Kangro**, Latvijas Universitāte
profesore *Dr. sc. soc.* **Brigita Zepa**, Latvijas Universitāte
profesore *Dr. paed.* **Irena Zaleskiene**, Viļņas Pedagoģiskā universitāte

Promocijas darba aizstāvēšana notiks Latvijas Universitātes Vadibzinātnes un demogrāfijas nozares promocijas padomes atklātā sēdē 2012. gada 23. novembrī plkst. 10.00, Rīgā, Aspazijas bulvārī 5, 322. auditorijā.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes Zinātniskajā bibliotēkā Rīgā, Kalpaka bulvārī 4.

Atsauksmes sūtīt promocijas padomei: Latvijas Universitāte, Raiņa bulvāris 19, Rīga, LV-1586.

LU Vadibzinātnes un demogrāfijas zinātņu nozares promocijas padomes priekšsēdētājs:

profesors *Dr. habil. oec.* **Juris Krūmiņš**

Promocijas padomes sekretāre:

docente *Dr. oec.* **Sandra Jēkabsone**

© Latvijas Universitāte, 2012
© Antra Roskoša, 2012

ISBN 978-9984-45-576-1

ANOTĀCIJA

Atslēgvārdi: integrācija, integrācijas prasmes, studentu integrācijas prasmju veidošanās procesa vadība.

Promocijas darba “Integrācijas prasmju veidošanās augstskolā Latvijas kontekstā” *mērķis* ir izpētīt studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējas augstskolā un izstrādāt šo iespēju realizācijas struktūrmodeli. Mērķa sasniegšanai formulēti šādi *uzdevumi*: analizēt teorētisko literatūru, dokumentus un pētījumus par studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējām augstskolā; noteikt un raksturot integrācijas prasmju veidošanās iespējas un nosacījumus to īstenošanai augstskolā; izstrādāt studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodeli un tā realizācijas shēmu augstskolā; pārbaudīt struktūrmodeli praktiskā darbībā; izstrādāt ieteikumus studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanai augstskolā.

Promocijas darbs sastāv no ievada, divām daļām, literatūras saraksta, secinājumiem, ieteikumiem un 9 pielikumiem.

Kopējais darba apjoms, izņemot pielikumus, ir 142 lpp.

Saturs / Contents

Anotācija	3
Promocijas darba vispārīgs raksturojums	6
Promocijas darba rezultātu aprobācija	12
Aizstāvēšanai izvirzītās tēzes	14
Promocijas darba struktūra	15
1. Vispārīgs pārskats par pētījuma rezultātiem. Teorētiski pētnieciskā daļa	16
1.1. Integrācijas teorētiskie aspekti mūsdienu Latvijas kontekstā	16
1.1.1. Integrācijas jēdziena skaidrojums	16
1.1.2. Integrāciju ietekmējošie faktori	16
1.2. Integrācijas prasmju raksturojums, to veidošanās iespējas un iespēju realizācijas nosacījumi augstskolā	17
1.2.1. Integrācijas prasmju raksturojums	17
1.2.2. Studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējas augstskolā, to raksturojums	18
1.2.3. Nosacījumi studentu integrācijas prasmju veidošanās iespēju realizācijai augstskolā	22
1.2.4. Studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodeļa izstrāde	25
1.2.5. Studentu integrācijas prasmju veidošanās procesa vadība	26
2. Vispārīgs pārskats par pētījuma rezultātiem. Praktiski pētnieciskā daļa	28
2.1. Pētījuma organizācija un metodoloģija	28
2.2. Pētījuma 1. posms. Iepazīšanās ar reālo situāciju: augstskolas iespējas sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos	29
2.2.1. Augstskolas darbību regulējošie dokumenti studentu integrācijas prasmju veidošanās kontekstā	29
2.2.2. Augstskolas vide kā daudz kultūru izglītības vide	29
2.2.3. Mācībspēku darbība daudz kultūru vidē	30
2.2.4. Studentu sadarbību veicinošu studiju metožu, formu un līdzekļu izmantošana studiju procesā studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanai	30
2.3. Pētījuma 2. un 3. posms. Programma studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanai augstskolā: izstrāde un realizācija	31
2.4. Pētījuma 4. posms. Studentu integrācijas prasmju veidošanās programma augstskolā: efektivitātes izvērtējums	31
Secinājumi	33
Priekšlikumi	36
Pateicības	38
Annotation	41
General Characteristics of the Doctoral Thesis	42
The Approbation of the Research Results	49
Thesis Forwarded for the Defence	51
The Structure of the Doctoral Thesis	52
1. General Overview of the Research Results. Theoretical Part of the Research	53

1.1. Theoretical Aspects of Integration in the Context of Contemporary Latvia	53
1.1.1. The Explanation of the Integration Concept	53
1.1.2. The Factors Influencing Integration Process	53
1.2. Characterization of Students' Integration Skills, Possibilities of Their Development and the Preconditions to Realize These Possibilities at a Higher Education Institution	54
1.2.1. Characterization of Students' Integration Skills	54
1.2.2. Possibilities of Students' Integration Skills Development	56
1.2.3. The Necessary Preconditions to Realize Students' Integration Skills Development at a Higher Education Institution	60
1.2.4. The Working Out of the Structural Model of Students' Integration Skills Development	63
1.2.5. The Management of Students' Integration Skills Development Process	64
2. Empirical Part of the Research	66
2.1. Organization and Methodology of the Research	66
2.2. 1st Stage of the Research: Acquaintance with a Real Situation: The Approach of the Higher Education Institution to Promote Students' Integration Skills Development	67
2.2.1. Documents Regulating the Working Process of the Higher Education Institution in the Context of Students' Integration Skills Development	67
2.2.2. The Environment of the Higher Education Institution as a Multicultural Environment	67
2.2.3. The Work of the Teaching Staff in a Multicultural Environment	68
2.2.4. The Use of Study Methods, Means, Forms Promoting Students' Integration Skills Development	68
2.3. 2 nd and 3 rd Stage of the Research: the Working out and the Realization of Students' Integration Skills Development Programme	69
2.4. 4 th Stage of the Research: The Efficiency Evaluation of the Students' Integration Skills Development Programme	69
Conclusions	71
Recommendations	74
Kopsavilkumā izmantotās literatūras saraksts / references	76
Acknowledgements	80

PROMOCIJAS DARBA VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Pētījuma aktualitāte un nepieciešamība

Sabiedrības integrācija ir garš un sarežģīts process, un katrā valstī tā norisinās atšķirīgi. Sabiedrības integrāciju ietekmē vēsturiskie apstākļi, politiskā iekārta, kultūras īpatnības un etniskā struktūra.

Arī Latvijā ļoti aktuāls ir jautājums par krievu un citu mazākumtautību pārstāvju integrāciju, kas bieži izraisa plašas diskusijas. Integrācijas problēmas vairāk ir analizētas politiskā, ekonomiskā un sociālā aspektā, bet mazāk – izglītības jomā. Kā norādīts “Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam” (2011), izglītības sistēma izšķirīgi ietekmē sabiedrības vērtību apziņas veidošanos un vērtību pārmantojamību, kļūstot par galveno sabiedrības integrācijas procesa virzītāju un īstenotāju. Sabiedrībai ir jāreķinās ar tagadnes situāciju un nākotnes perspektīvām.

Mūsdienās, 21. gadsimtā, visā pasaulē noris diskusijas par reformām izglītības jomā. Ir mainījušās sabiedrības vajadzības un līdz ar to arī izglītības mērķi. Viens no izglītības mērķiem ir 21. gadsimta vajadzībām atbilstošu prasmju apgūšana. Tā kā mūsdienu sabiedrība ir daudz kultūru sabiedrība, ir svarīgi pētīt nepieciešamās prasmes dzīvei, mācībām un darbam šādā sabiedrībā. Pēc darba autores domām, par tādām prasmēm dēvējamas integrācijas prasmes.

Pamatojoties uz teorētiskās literatūras atziņām (Parekh, 2006; Banks, 1991, 1993; Banks, Manks, 2004; Pang, 2001; Batelaan, 1998; Gupta, Ferguson, 1997; Enslin, 1999; Cohen, 1994; Kagan, 1994; Petursdottir, 2009), darba autore secina, ka visnozīmīgākās integrācijas prasmes ir

- 1) prasme dzīvot un mācīties daudz kultūru vidē,
- 2) prasme sadarboties un komunicēt,
- 3) prasme sadarboties kopīgu lēmumu pieņemšanā.

Svarīgi, ka visas minētās integrācijas prasmes var definēt arī kā prasmes dzīvot demokrātiskā sabiedrībā, t. i., sabiedrībā, kas augstu vērtē dažādību. Augstskolas, kurās kopā mācās studenti ar atšķirīgu kultūras piederību un kurām ir raksturīga daudz kultūru izglītības vide, varētu sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanās procesu. Jo attīstītākas ir studentu integrācijas prasmes, jo veiksmīgāk varētu norisināties viņu integrācijas process augstskolā un vēlāk sabiedrībā. Tāpēc ir svarīgi pētīt augstskolas iespējas sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos un nepieciešamos nosacījumus šo iespēju realizācijai.

Pētījuma praktiskā aktualitāte

Līdz šim Latvijā nav veikti pētījumi par integrācijas prasmju veidošanās nozīmīgumu augstskolās. Tomēr ir pētīti jautājumi par sabiedrības locekļiem nepieciešamajām prasmēm līdzvērtīgi un sekmīgi dzīvot, mācīties un strādāt daudz kultūru vidē – respektēt kultūru un valodu dažādību, komunicēt, sadarboties, pieņemt kopīgus lēmumus, vienoties, būt iecietīgiem utt., t. i., integrācijas prasmēm.

Tā kā sadarbības un komunikācijas prasmes ir vienas no svarīgākajām integrācijas prasmēm, tad tika pētīti dažādu autoru viedokļi šajā jautājumā. Latvijā ir veikti vairāki pētījumi par sadarbības un komunikācijas pozitīvo lomu integrācijas procesa sekmēšanā sabiedrībā, piemēram, Muižnieka u. c. autoru pētījums “Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība?” (2010), Apines un Volkova pētījums “Latvijas krievu identitāte” (2007), Golubevas un Ijaba pētījums “Konsolidējot pilsoniskās sabiedrības dienaskārtību” (2009), Latvijas Universitātes (LU) Filozofijas un socioloģijas institūta pētījums “Pretestība sabiedrības integrācijai: cēloņi un sekas” (2007), Šulmanes un Kruka pētījums “Neiecietības izpausmes un iecietības veicināšana” (2006), Zepas u. c. autoru pētījumi “Integrācijas prakse un perspektīvas” (2006) un “Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konfliktu risinājumu meklējumi” (2005), kā arī Zepas un Kļaves pētījums “Cittautiešu jauniešu integrācija Latvijas sabiedrībā izglītības reformas kontekstā” (2004).

Pētījuma gaitā analizētas arī iespējas sekmēt studentu sadarbību un komunikāciju daudz kultūru izglītības vidē. Promocijas darbā pētītas Koenas (Cohen, 1994), Koenas un Lotana (Cohen, Lotan, 1997), Kagana (Kagan, 1994), Batelāna (Batelaan, 1998), Petursdotiras (Petursdottir, 2009) teorijas par tādu studiju metožu, formu un līdzekļu izmantošanu studiju procesā, kas veicina studentu sadarbības un komunikācijas prasmes un prasmes sadarboties kopīgu lēmumu pieņemšanā veidošanos.

Promocijas darbā analizēta arī teorētiskā literatūra par kultūru dažādības popularizēšanas pozitīvo nozīmi integrācijas procesa uzlabošanā. Šo problēmu plaši pētījuši tādi ārzemju autori kā Benkss (Banks, 1991, 1993, 2003), Benkss u. c. autori (2001, 2004), Enslins (Enslin, 1999), Barts (Barth, 1991), Levinsons (Levinson, 1998), Bullivants (Bullivant, 1993), Birzea (Birzea, 1996), kā arī Latvijas zinātnieki Dirba (2006), Druvieta un Gavriļina (2003), Golubeva (2005).

Pētījumā analizēta arī vadībzinātnes literatūra, lai augstskolā varētu realizēt studentu integrācijas prasmju veidošanās vadības procesu. Izvērtēti Fajola (Fayol, 1992), Drakera (Drucker, 2000), Kotlera, Ārmstronga (Kotler, Armstrong, 1995), Kinga un Klelenda (King, Cleland, 1998), Odiorna (Odiorne, 1990), Šmites (2004, 2006), Garlejas (2001, 2003), Praudes un Beļčikova (2001) darbi.

Tādējādi, pamatojoties uz teorētiskās literatūras analīzi tika noteikta promocijas darba tēma: Integrācijas prasmju veidošanās augstskolā Latvijas kontekstā.

Pētījuma objekts

Pētījuma objekts ir studentu integrācijas prasmju veidošanās augstskolā.

Pētījuma mērķis

Izpētīt studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējas augstskolā, un, pamatojoties uz teorētisko un empīrisko pētījumu rezultātiem, izstrādāt šo iespēju realizācijas struktūrmodeļi un ieteikumus, kā uzlabot studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā.

Pētījuma uzdevumi

1. Analizēt vadībzinātnes, pedagoģisko, psiholoģisko un socioloģisko literatūru par studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējām augstskolā.
2. Analizēt starptautiskos, nacionālos un augstskolas stratēģiskos dokumentus un pētījumus studentu integrācijas prasmju veidošanās kontekstā.
3. Noteikt un raksturot integrācijas prasmju veidošanās iespējas un nosacījumus to īstenošanai augstskolā.
4. Izstrādāt studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodeli un tā realizācijas shēmu augstskolā un pārbaudīt struktūrmodeli praktiskā darbībā.
5. Izstrādāt ieteikumus, kā uzlabot studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā.

Pētījuma jautājumi

1. Kādas ir iespējas sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā?
2. Kādi nosacījumi nepieciešami, lai veidotos studentu integrācijas prasmes?
3. Kāds struktūrmodelis piemērojams, lai studentiem augstskolā veidotos integrācijas prasmes?

Pētījuma metodes

1. Vadībzinātnes, pedagoģijas, psiholoģijas un socioloģijas zinātniskās literatūras teorētiskā analīze.
2. Starptautisko, valsts un izglītības dokumentu analīze studentu integrācijas prasmju veidošanās kontekstā.
3. Aptauja (mācībspēku, studentu).
4. Diskusija (mācībspēku, studentu).
5. Studentu eseju kontentanalīze.
6. Kontentanalīze.
7. Datu statistiskās apstrādes metodes, lai apkopotu datus un analizētu pētījumā iegūtos rezultātus.

Pētījuma veids

Šis ir eksperimentāls pētījums. 2010./2011. mācību gada 1. semestrī pētījuma ietvaros tika izveidota eksperimentālā un kontroles grupa. Eksperimentālajā grupā tika īstenots eksperiments, lai pārbaudītu studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodeli augstskolā. Eksperimentālajā grupā tika iekļauti 1. kursa studenti no Rīgas Tehniskās universitātes (RTU) Arhitektūras un pilsētplānošanas fakultātes (APF) un Būvniecības fakultātes (BF). Minētās fakultātes izvēlētās tāpēc, ka darba autore strādā ar šo fakultāšu studentiem un savā pētījumā varēja veikt šādu eksperimentu. Lai salīdzinātu eksperimentālajā grupā īstenotā studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodeļa efektivitāti augstskolā, tika izveidota RTU kontroles grupa, kā arī veikta izpēte Transporta un sakaru institūtā (TSI).

Pētījuma bāze

1. RTU Arhitektūras un pilsētplānošanas fakultātes un Būvniecības fakultātes pirmo kursu studenti. Kopumā pētījuma ietvaros rudens aptaujā RTU tika ievāktas 82 anketas kontroles grupā un 79 anketas eksperimentālajā grupā. Pēc atkārtotas datu vākšanas ziemā un datu precizēšanas pētījuma izlasi veido 66 anketas kontroles grupā un 64 anketas eksperimentālajā grupā. Šīs intervijas atbilst pētījumā izvirzītajiem datu kvalitātes kritērijiem un tika izmantotas turpmākajā datu analizē.
2. 85 Transporta un sakaru institūta pirmo kursu studenti, kas tika aptaujāti rudens aptaujā. Pēc atkārtotas datu vākšanas ziemā un datu precizēšanas izlasi veido 52 respondenti.
3. RTU mācībspēki (aptaujā piedalījās 41 mācībspēks; diskusijā piedalījās 12 mācībspēki).
4. 65 RTU 1. kursa studenti no dažādām fakultātēm (Būvniecības fakultātes, Arhitektūras un pilsētplānošanas fakultātes, Enerģētikas un elektrotehnikas fakultātes (EEF), Elektronikas un telekomunikāciju fakultātes (ETF), kuri piedalījās diskusijā.
5. 64 RTU 1. kursa studenti no Būvniecības fakultātes un Arhitektūras un pilsētplānošanas fakultātes, kuri rakstīja eseju "Manas studijas daudz kultūru vidē".

Pētījuma posmi

Pirmajā posmā (2006–2008) tika teorētiski un praktiski pētīta problēma Latvijā un citās valstīs un analizēta gan vadībzinātnes, pedagogijas, psiholoģijas un socioloģijas nozares literatūra, gan starptautiskie, valsts un izglītības stratēģiskie dokumenti studentu integrācijas prasmju veidošanās kontekstā. Šajā posmā tika izstrādāta pētījuma metodoloģija, noteiktas un raksturotas studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējas augstskolā, izstrādāts studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodelis, kā arī analizēti nepieciešamie apstākļi un faktori tā realizācijai.

Otrajā posmā (2008–2009) tika precizēti pētījuma jautājumi, pilnveidots studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodelis un analizēta augstskolas pieeja studentu integrācijas prasmju veidošanās procesam. Tika izpētīti

- 1) augstskolas darbību regulējošie dokumenti – Augstskolu likums (1995) un RTU Satversme (2007) – studentu integrācijas prasmju veidošanās kontekstā;
- 2) RTU kā daudz kultūru izglītības vide;
- 3) mācībspēku darbība daudz kultūru vidē;
- 4) studentu sadarbību veicinošas studiju metodes, formas un līdzekļi, kas tiek izmantoti studiju procesā, lai sekmētu studentu integrācijas prasmju veidošanos;
- 5) studiju programmu kursu apraksti starpkultūru jautājumu un studentu integrācijas prasmju veidošanās kontekstā.

Trešajā posmā (2009–2010), pamatojoties uz izpēti par augstskolas pieeju studentu integrācijas prasmju veidošanā, tika izstrādāta un realizēta studentu integrācijas prasmju veidošanās programma atbilstoši struktūrmodeļa pamatprincipiem.

Ceturtajā posmā (2010–2012) tika apkopoti pētījuma rezultāti un izvērtēta studentu integrācijas prasmju veidošanās programma augstskolā, izstrādāti ieteikumi, kā uzlabot studentu integrācijas prasmju veidošanos, aprobēti pētījuma rezultāti un noformēts promocijas darbs.

Pētījuma teorētiskais un metodoloģiskais pamats

Pētījuma teorētiskās un metodoloģiskās bāzes pamatā ir Eiropas Savienībā un citās valstīs izdotā literatūra, zinātniskie raksti, publikācijas un interneta resursi.

Darbā pētīti vairāki starptautiski dokumenti, kas saistīti ar integrācijas prasmju veidošanās jautājumiem: Eiropas Padomes “Mūžizglītības memorands” (2000), Eiropas Pamatprincipu kopums par pamatprasmēm mūžizglītībai (2006), ASV organizācijas *Partnership for 21st Century Skills* (“Partnerība 21. gadsimta prasmēm”) dokumenti (2009), kā arī Pasauls Izglītības inovāciju samitā Katarā (2010) un Singapūras Izglītības ministrijā (2010) izstrādātie dokumenti.

Izpētīti arī starptautisko kongresu, semināru un konferenču materiāli: NERA (*Nordic Educational Research Association*) kongresa *Active Citizenship* (2010) materiāli, BCES (*Bulgarian Comparative Education Society*) konferences (2011) materiāli, SINEK (*Social Inclusion and Exclusion in Education*) intensīvo semināru (2007, 2008) materiāli, kā arī intensīvo semināru *Teaching in a Multicultural Classroom* (2010) un *Current Foreign Language Teaching Policy in Europe* (2010) materiāli, lai noskaidrotu studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējas augstskolā.

Analizēti arī valsts un valsts izglītības politikas dokumenti mazākumtautību integrācijas sekmēšanai sabiedrībā – “Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam” (2011), valsts programma “Sabiedrības integrācija Latvijā” (2001), Izglītības likums (1998), kā arī augstskolas darbību regulējošie likumi un normatīvie akti – Augstskolu likums (1995) un RTU Satversme (2007).

Veicot pētījumu par studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā, izvēlēja starpdisciplināra pieeja, un darba teorētiskajā daļā izmantoti pētījumi tādās nozarēs kā sociolingvistika, vadībzinātne, sociālā psiholoģija, socioloģija, politoloģija.

Pētījuma zinātniskā novitāte

1. Promocijas darbā pirmo reizi detalizēti pētīts integrācijas process augstskolā. Autore, izmantojot literatūras avotu un dokumentu analīzi, definējusi un pierādījusi jēdziena “integrācijas prasmes” lietojuma nepieciešamību. Šajā darbā pirmo reizi plaši izmantots jēdziens “integrācijas prasmes”, kuru veidošanās tiek sekmēta, pilnveidota un praktizēta institūcijas līmenī (augstskolā), lai pēc augstskolas absolvēšanas studenti sekmīgi integrētos darba tirgū un sabiedrībā kopumā.

2. Apkopojot teorētiskās literatūras atziņas, autore secinājusi, ka nozīmīgākās studentu integrācijas prasmes ir šādas:
 - 1) sadarbības un komunikācijas prasme,
 - 2) prasme pieņemt kopīgus lēmumus,
 - 3) prasme dzīvot un mācīties daudz kultūru vidē.
3. Raksturojot integrācijas prasmju veidošanos augstskolā, autore pierāda, ka studentu integrācijas prasmes institucionālā līmenī veidojas, tieši integrējoties pašā augstskolā, mērķtiecīgi izmantojot studiju procesa, zinātniski pētnieciskās darbības, kā arī ārpusstudiju aktivitāšu un neformālās komunikācijas iespējas, tādējādi integrējoties augstskolas mācību, sociālajā, etniskajā un politiskajā vidē.
4. Pirmo reizi augstskolu līmenī praktiskai izmantošanai piedāvāts integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodelis, kas atklāj reālās iespējas un nepieciešamos apstākļus un faktoros integrācijas procesa sekmēšanai augstskolā.

Promocijas darba teorētiskā un praktiskā nozīme

Promocijas darba teorētiskā nozīme:

1. Analizēti integrācijas teorētiskie aspekti mūsdienu Latvijas kontekstā:
 - 1) pilnveidota jēdziena “integrācija” interpretācija augstskolas kontekstā,
 - 2) raksturoti integrāciju ietekmējošie faktori sabiedrībā un izglītībā.
2. Definēts jēdziens “integrācijas prasmes”.
3. Raksturotas integrācijas prasmju būtiskākās iezīmes.
4. Analizētas studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējas un to realizācijas nosacījumi augstskolā.

Promocijas darba praktiskā nozīme:

1. Izpētītas augstskolas (RTU) iespējas sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos.
2. Izstrādāts un pārbaudīts struktūrmodelis studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanai augstskolā.
3. Izstrādāti priekšlikumi studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanai augstskolā.

PROMOCIJAS DARBA REZULTĀTU APROBĀCIJA

Promocijas darba teorētiskie un praktiskie rezultāti ir apspriesti Latvijas Universitātes un Rīgas Tehniskās universitātes zinātniskajos semināros. Darba rezultāti ir publicēti starptautisko zinātnisko konferenču materiālos.

Ar promocijas darbu saistītās zinātniskās publikācijas

1. Roskosa, A. (2008). *Using Games in English Classes to Promote the Process of Social Integration in Bilingual Groups* // ERASMUS intensīvās programmas SINEX (*Social Inclusion and Exclusion in Education*) rakstu krājums. Skolotāju izglītības valsts koleģija Lincā, Austrijā (*State College of Teacher Education Linz, Austria*), 335.–353. lpp. ISBN 978-3-9502375-3-5.
2. Roskosa, A. (2009). *Teaching/Learning English in a Multicultural Environment* // ERASMUS intensīvās programmas SINEX (*Social Inclusion and Exclusion in Education*) rakstu krājums. Augšaustrijas Izglītības universitāte Lincā, Austrijā (*University of Education in Upper Austria*), 195.–219. lpp. ISBN 97-3-9502375-4-2.
3. Roskosa, A. (2009). *Using a Study Excursion in English Classes to Favour the Process of Social Integration* // Rakstu krājums. *Babes-Bolyai* Universitāte Kluža-Napokā, Rumānijā, 27.–45. lpp. ISSN 1221-8111.
4. Roskoša, A. (2010). *Nacionālās un etniskās identitātes loma krievu un citu mazākumtautību studentu integrācijas procesa vadībā Rīgas Tehniskajā universitātē* // Rēzeknes Augstskolas starptautiskās zinātniskās konferences “Sabiedrība. Integrācija. Izglītība” materiālu krājums, 118.–127. lpp. ISSN 1691-5887.
5. Roskoša, A. (2010). *Studentu sadarbību veicinošu mācību metožu, līdzekļu, formu izmantošana mācību procesā Rīgas Tehniskās universitātes daudz kultūru vidē* // Daugavpils Universitātes 52. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums, 688.–695. lpp. ISBN 978-9984-14-521-1.
6. Roskosa, A. (2011). *Factors Influencing Russian Speaking Students' Feeling of Belonging to Promote Their Social Integration Process at the University and Society* // BCES (*Bulgarian Comparative Education Society*) zinātnisko rakstu krājums *Comparative Education, Teacher Training, Education Policy, Social Inclusion, History of Education*. 9. sēj., 321.–327. lpp. ISBN 978-954-9842-17-3.
7. Roskoša, A. (2011). *Mazākumtautību studentu integrācijas sekmēšana angļu valodas un citu studiju kursu apguvē tehniskajā augstskolā* // Liepājas Universitātes zinātnisko rakstu krājums “Valodu apguve: problēmas un perspektīva”, 182.–190. lpp. ISSN 1407-9739.
8. Roskoša, A. (2012). *Pedagoga loma mazākumtautību studentu motivācijas mācīties veidošanās sekmēšanā, veicinot viņu integrāciju sabiedrībā* // Daugavpils Universitātes 53. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, 1.–8. lpp. ISBN 978-9984-14-563-1

Tēzes un ziņojumi konferencēs, kongresos, semināros

Ārvalstu konferences, kongresi, semināri

1. Roskosa A. *Using Games in English Classes to Promote the Process of Social Integration in Bilingual Groups*. ERASMUS intensīvās programmas SINEX (*Social Inclusion and Exclusion in Education*) seminārā Lodzā, Polijā, 19.08.–31.08.2007.
2. Roskosa A. *Teaching/Learning English in a Multicultural Environment*. ERASMUS intensīvās programmas SINEX (*Social Inclusion and Exclusion in Education*) seminārā Lincā, Austrijā, 17.08.–31.08.2008.
3. Roskosa A. *Multicultural Class Management*. Mācību vizīte NLA (*School of Religion, Education and Intercultural Studies*) Bergenā, Norvēģijā, 16.–22.03.2009.
4. Roskosa A. *The Aspects of Social Integration Process of Russian Speaking Students in a Multicultural Environment of the Riga Technical University*. NERA (*Nordic Educational Research Association*) kongress Malmas Universitātē Zviedrijā 11.03.–13.03.2010.
5. Roskosa A. *The Teaching/Learning Methods, Forms, Means Promoting Russian Speaking Students' Integration Process at the Riga Technical University*. Intensīvais seminārs *Teaching in a Multicultural Environment* Borgardnesā, Islandē, 27.03.–02.04.2010.
6. Roskosa A. *The Factors Influencing Russian Speaking Students' Integration Process in the Social and Learning Environment of the Riga Technical University*. PTPI's (*People to People International*) konference *Unity in Diversity: an Enrichment for All* Pēčā, Ungārijā, 20.–23.05.2010.
7. Roskosa A. *The Importance of Teaching and Learning Methods in the Process of Acquisition of Foreign Languages*. Intensīvais seminārs *Current Foreign Language Teaching Policy in Europe* (CUFTE) Vidusjūras Universitātē Antālijā, Turcijā, 04.–18.07.2010.
8. Roskosa A. *Social Influencing Russian Speaking Students' Feeling of Belonging to Promote Their Social Integration Process at the University and Society*. BCES (*Bulgarian Comparative Education Society*) konference Sofijā, Bulgārijā, 04.–10.07.2011.

Vietējās konferences

1. Roskoša A. *Nacionālās un etniskās identitātes loma krievu un citu mazākumtautību studentu integrācijas procesa vadībā Rīgas Tehniskajā universitātē*. Rēzeknes Augstskolas zinātniskā konference "Sabiedrība. Integrācija. Izglītība" 19.02.–20.02.2010.
2. Roskoša A. *Studentu sadarbību veicinošu mācību metožu, līdzekļu, formu izmantošana mācību procesā Rīgas Tehniskās universitātes daudz kultūru vidē*. Daugavpils Universitātes zinātniskā konference 14.04.–16.04.2010.
3. Roskoša A. *Pedagoga loma mazākumtautību studentu integrācijas procesa vadībā Rīgas Tehniskās universitātes mācību un sociālajā vidē*. 68. Latvijas Universitātes zinātniskā konference 05.05.–06.05.2010.
4. Roskoša A. *Mazākumtautību studentu integrācijas sabiedrībā sekmēšana angļu valodas nodarbībās*. Liepājas Universitātes zinātniskā konference "Valodu apguve: problēmas un perspektīva" 07.04.–08.04.2011.
5. Roskoša A. *Pedagoga loma mazākumtautību studentu motivācijas mācīties veidošanās sekmēšanā, veicinot viņu integrāciju sabiedrībā*. Daugavpils Universitātes zinātniskā konference 13.04.–15.04.2011.

AIZSTĀVĒŠANAI IZVIRZĪTĀS TĒZES

1. Pieaugot sabiedrības daudzveidībai, arī augstskolai ir iespējams pielāgoties reālajai situācijai un kļūt par augstskolu, kurā augstu tiek vērtēta dažādība. Integrācijas prasmju apgūšana augstskolā ne tikai veicina pozitīvas attieksmes veidošanos pret kultūru daudzveidību, bet arī palīdz studentiem līdzvērtīgi un sekmīgi darboties daudz kultūru vidē.
2. Augstskolai ir iespējams racionāli izmantot savas iespējas sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos:
 - 1) popularizējot dažādību studiju procesā – studiju kursu saturā, studiju metodēs, formās un līdzekļos, mācībspēku darbībā, zinātniski pētnieciskajā darbā;
 - 2) atbalstot ārpusstudiju aktivitātes daudz kultūru vidē, studentiem iesaistoties augstskolā un ārpus augstskolas organizētos kultūras, izglītojošos, sporta pasākumos u. tml.; kolektīvos augstskolā un ārpus augstskolas – koros, deju ansambļos, teātra studijās, interešu klubos u. tml.;
 - 3) sekmējot atšķirīgas kultūras piederības studentu neformālu komunikāciju, pielāgojot augstskolas iekšējo vidi studentu neformālas komunikācijas veicināšanai.
3. Integrācijas prasmju veidošanās realizēsies tikai tad, ja augstskolā tiks nodrošināta tāda vadība, kas sekmē šo prasmju veidošanos, t. i., vadība, kas atbalsta dažādību
 - 1) augstskolas politikas izstrādē un realizācijā,
 - 2) augstskolas vides veidošanā,
 - 3) administrācijas, mācībspēku un studentu savstarpējās sadarbības un komunikācijas procesā.

PROMOCIJAS DARBA STRUKTŪRA

Promocijas darbs sastāv no ievada, divām daļām, literatūras saraksta, secinājumiem, ieteikumiem un 9 pielikumiem.

Ievadā skaidrota pētāmās problēmas aktualitāte, noteikts pētījuma objekts, mērķis, uzdevumi un jautājumi, kā arī raksturots pētījuma veids, bāze un posmi. Izklāstīts pētījuma teorētiskais un metodoloģiskais pamats, zinātniskā novitāte un aizstāvēšanai izvirzītās tēzes. Uzskaitītas autores zinātniskās publikācijas un sniegta informācija par piedalīšanos zinātniskajās konferencēs.

Darba **1.1. nodaļā** analizēti integrācijas teorētiskie aspekti mūsdienu Latvijas kontekstā: 1.1.1. apakšnodaļā skaidroti jēdzieni “integrācija”, “integrācijas process”, “integrēta sabiedrība”, “akulturācija”, “asimilācija”; 1.1.2. apakšnodaļā analizēti integrāciju ietekmējošie faktori sabiedrībā un izglītībā.

1.2. nodaļā raksturotas integrācijas prasmes, to veidošanās iespējas un realizācijas nosacījumi augstskolā, kā arī analizēta studentu integrācijas prasmju veidošanās vadība augstskolā un struktūrmodelis, kā sekmēt prasmju veidošanos.

Darba **2. daļā** pētītas augstskolas iespējas sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos, analizēta studentu integrācijas prasmju veidošanās programma, kā arī izvērtēta studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodeļa efektivitāte augstskolā.

2.1. nodaļā raksturota pētījuma organizācija un metodoloģija. **2.2. nodaļā** pētītas augstskolas iespējas uzlabot studentu integrācijas prasmju veidošanos un analizēti

- 1) augstskolas darbību regulējošie dokumenti,
- 2) augstskolas vide kā daudz kultūru izglītības vide,
- 3) mācībspēku darbība daudz kultūru vidē,
- 4) studentu sadarbību veicinošu studiju metožu, formu un līdzekļu izmantošanas iespējas studiju procesā,
- 5) studiju programmu kursu apraksti starpkultūru jautājumu un studentu integrācijas prasmju veidošanās kontekstā.

2.3. nodaļā analizēta studentu integrācijas prasmju veidošanās programma un tās realizācija.

2.4. nodaļā izvērtēta studentu integrācijas prasmju veidošanās programmas efektivitāte.

Pētījuma nobeigumā apkopoti galvenie secinājumi un ieteikumi, kā sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos.

Pētījumam pievienots izmantotās literatūras saraksts un pielikumi.

1. VISPĀRĪGS PĀRSKATS PAR PĒTĪJUMA REZULTĀTIEM. TEORĒTISKI PĒTNIECISKĀ DAĻA

1.1. Integrācijas teorētiskie aspekti mūsdienu Latvijas kontekstā

1.1.1. Integrācijas jēdziena skaidrojums

Teorētiskajā literatūrā integrācija skaidrota kā process, kura laikā atšķirīgi elementi tiek apvienoti vienotā veselumā, tajā pašā laikā nezaudējot savas raksturīgākās īpašības. Integrācija var izpausties gan kā process, gan kā rezultāts (Baker, Jones, 1998; Comas-Diaz, 1994; Brolišs, 1999).

Pamatojoties uz Beikera (Baker, Jones, 1998) viedokli, integrācija kā rezultāts izpaužas tad, ja

- 1) sabiedrībā pastāv kopīgas vērtības un mērķi,
- 2) dažādas etniskās grupas līdzdarbojas valsts dzīvē,
- 3) sabiedrībā ir kopīga saziņas valoda,
- 4) saglabājas kultūru daudzveidība.

Pastāv vairāki integrācijas veidi:

- 1) etniskā integrācija,
- 2) komunikatīvā jeb saziņas integrācija,
- 3) lingvistiskā integrācija,
- 4) politiskā integrācija,
- 5) ekonomiskā integrācija,
- 6) sociālā integrācija.

Darba autore uzskata, ka mūsdienu Latvija ir daudznacionāla valsts un tāpēc ir svarīgi pielāgoties “daudzkultūru realitātei”. Vienotu un vienlīdzīgu, t. i., integrētu, sabiedrību raksturo tās locekļu – gan latviešu, gan mazākumtautību – pozitīva attieksme pret dažādību, tādēļ ir būtiski pētīt faktoros, kas Latvijā kavē vai veicina integrētas sabiedrības veidošanos.

1.1.2. Integrāciju ietekmējošie faktori

Integrāciju ietekmējošie faktori sabiedrībā

Pašlaik sabiedrības integrāciju Latvijā visnozīmīgāk ietekmē sabiedrības sašķeltība. Saskaņā ar teorētiskās literatūras atziņām (Muižnieks, 2007; Muižnieks u.c. autori, 2010; Vēbers, Pabriks, Āboltiņš, 2001; Vēbers, 2004, 2007) sabiedrības sašķeltība Latvijā izpaužas vairākos veidos:

- 1) arvien lielāka valsts un sabiedrības atsvešināšanās un sabiedrības neuzticība valsts institūcijām,
- 2) mazākumtautību vāja piederība valsts pilsoņu kolektīvam,
- 3) integrācijas jēdziena negatīva izpratne,

- 4) sabiedrības dalīšanās cilvēkos, kas neprot latviešu valodu, un cilvēkos, kas to prot,
- 5) masu mediju negatīvā loma,
- 6) atšķirīga vēstures notikumu izpratne,
- 7) neveiksmīgi realizēta integrācijas politika.

Sekmīgu integrāciju ietekmē cilvēku izglītības līmenis un paaudžu piederība. Sekmīgāk integrēsies jaunieši, jo viņi izglītību un audzināšanu ir ieguvuši neatkarīgajā Latvijā. Tāpēc ir svarīgi pētīt faktorus, kas ietekmē jauniešu integrācijas procesu izglītībā.

Integrāciju ietekmējošie faktori izglītībā

Integrāciju negatīvi ietekmējošie faktori izglītībā ir šādi:

- 1) divu paralēlu sistēmu – tā saukto latviešu un krievu mācību iestāžu – pastāvēšana;
- 2) dažādības nepietiekama respektēšana izglītības iestādēs. Lai arī tikai Latvijā var nodrošināt latviešu kultūras un valodas saglabāšanu, izglītības iestādēs ir jāmaca cienīt visu etnisko grupu pārstāvjus, ir nepieciešams atzīt Latvijas sabiedrības multikulturālo raksturu. Pārmaiņām ir jābūt arī latviešu izglītības iestādēs, tās nedrīkst būt nošķirtas no Latvijas sabiedrībai vitāli svarīgā integrācijas procesa. Svarīgi ir apliecināt ne tikai savu kultūras identitāti, bet arī darboties ārpus savas etniskās kultūras robežām.

Viens no iespējamajiem risinājumiem, kā veicināt dažādību izglītības iestādēs, ir sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos. To raksturojums, veidošanās iespējas un realizācijas nosacījumi augstskolā analizēti nākamajā nodaļā.

1.2. Integrācijas prasmju raksturojums, to veidošanās iespējas un iespēju realizācijas nosacījumi augstskolā

1.2.1. Integrācijas prasmju raksturojums

Integrācijas procesu negatīvi ietekmējošo faktoru ietekmi iespējams mazināt, veicinot studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā – ja studentiem un sabiedrības locekļiem ir nepieciešamās prasmes, integrācijas process var norisināties sekmīgi. Pedagoģijas un psiholoģijas literatūrā jēdziens “integrācijas prasmes” nav definēts.

Pamatojoties uz dažādu autoru izstrādātajām vispārīgajām prasmju definīcijām (Špona, 2006; Žogla, 2001; Kuzmina, 1996; Prets, 2000; Šarpa, 2009; Hodžsone, 2001; Platonovs, 1972), dokumentu analīzi – Eiropas Padomes izstrādāto “*Mūžizglītības memorandu*” (2000), Eiropas Pamatprincipu kopumu par pamatprasmēm mūžizglītībai (2006), ASV organizācijas “Partnerība 21. gs. prasmēm” (*Partnership for 21st Century Skills*) (2009) un Singapūras Izglītības ministrijas izstrādātajiem

dokumenti (2010), Pasaules Izglītības inovāciju samita Katarā vadlīnijām (2010), kā arī teorētiskās literatūras atziņām par nepieciešamību pielāgoties “jaunajai daudz-kultūru realitātei”, var apgalvot, ka, pieaugot sabiedrības daudzveidībai, arī pašai sabiedrībai jāatrod reālajai dzīvei atbilstoša pieeja:

- 1) sadzīvojot ar citādo, augstu vērtējot kultūru dažādību, t. i., sekmējot tādu atšķirīgas kultūras piederības pārstāvju savstarpējo attiecību veidošanos, kurām raksturīga kultūru vienlīdzība, abpusēja papildināšanās un pielāgošanās, nevis konkurence (Parekh, 2006; Banks, Manks, 2004; Pang, 2001; Batelaan, 1998; Gupta, Ferguson, 1997; Cohen, 1994);
- 2) aktīvi līdzdarbojoties – diskutējot, izsakot un pamatojot savu viedokli, kā arī cienot atšķirīgu pārliecību, protot risināt konfliktus, protot vienoties un pieņemt kopīgus lēmumus (Cohen, Lotan, 1997; Petursdottir, 2009; Kagan, 1994; Mushi, 2004; Sierens, 2000);
- 3) sadarbojoties un saprototies ar atšķirīgas kultūras piederības pārstāvjiem, jo tikai savstarpējās komunikācijas procesā iespējams mainīt negatīvo attieksmi pret dažādību (mazināt stereotipus un aizspriedumus par atšķirīgas kultūras piederības pārstāvjiem) (Allport, 2010; Banks et al., 2001; Batelaan, 1998; Deardorff, 2006; Muižnieks, 2007).

Ņemot vērā minētos nosacījumus, autore ir izstrādājusi integrācijas prasmju definīciju: integrācijas prasmes ir to zināšanu, pieredzes un attieksmju kopums, kas nepieciešams, lai indivīds integrētos, t. i., spētu sekmīgi un līdzvērtīgi darboties daudz kultūru vidē – atšķirīgas kultūras piederības pārstāvju sadarbības un komunikācijas procesā respektējot dažādību, savstarpēji bagātinoties, tomēr nezaudējot savas dzimtas kultūras un valodas savdabību. Studentu integrāciju grupā, augstskolā un sabiedrībā veicina šādas integrācijas prasmes:

- 1) prasme dzīvot un mācīties daudz kultūru vidē,
- 2) prasme sadarboties kopīgu lēmumu pieņemšanā,
- 3) prasme sadarboties un komunicēt.

Integrācijas prasmes veidojas ilgstoši un var pilnīgoties bezgalīgi. Studentu integrācijas prasmju veidošanos iespējams veicināt augstskolā. Pēc tam, kad studenti būs apguvuši un pilnveidojuši integrācijas prasmes, viņiem būs vieglāk integrēties sabiedrībā.

Studentu integrācijas prasmes palīdz studentiem veiksmīgāk integrēties augstskolā un sabiedrībā, tāpēc pētījumā bija svarīgi noskaidrot augstskolas iespējas sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos.

1.2.2. Studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējas augstskolā, to raksturojums

Studentu integrācijas prasmes veidojas integrācijas procesā augstskolā. Augstskolai kā institūcijai ir iekšējais potenciāls, iespējas, kā sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos. Saskaņā ar Augstskolu likumu (1995) augstskolas ir augstākās izglītības un zinātnes institūcijas, kas īsteno akadēmiskas un profesionālas

programmas, kā arī nodarbojas ar zinātņi, pētniecību un māksliniecisko jaunradi. Tāpēc studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā var sekmēt, izmantojot iespējas, ko piedāvā dažādību popularizējošs studiju process (studiju saturs, studiju metodes, formas un līdzekļi, mācībspēku darbība, pētnieciskais darbs) un ārpusstudiju aktivitātes daudz kultūru vidē – studentu piedalīšanās augstskolā un ārpus augstskolas organizētos kultūras, izglītojošos, sporta u. tml. pasākumos, kā arī studentu iesaistīšanās dažādos kolektīvos augstskolā un ārpus augstskolas – koros, deju kolektīvos, interešu klubos u. tml. Augstskolā iespējams veicināt gan formālu, gan neformālu komunikāciju, kā rezultātā studenti apgūst integrācijas prasmes.

Teorētiskajā literatūrā ir maz pētītas studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējas un to realizācijas nosacījumi augstskolā.

Kā iepriekšminēts, viena no iespējām, kā studiju procesā sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos, ir studiju kursu saturs.

Studiju kursu saturs kā studentu integrācijas prasmju veidošanās iespēja

Studiju kursu saturs varētu sekmēt gan studentu, gan mācībspēku starpkultūru kompetences veidošanos, lai gan pašlaik, pēc autores novērojumiem, augstskolā studiju kursu saturs vāji atspoguļo sabiedrības daudzveidību, piemēram, dažādu Latvijā dzīvojošu tautību ieguldījumu Latvijas attīstībā.

Studiju kursu saturu var izmantot, lai veicinātu studentu integrācijas prasmju veidošanos:

- 1) izstrādājot studiju kursus, kas veicina studentu starpkultūru kompetences veidošanos. Tēmas: novērojumi par citām kultūrām, stereotipi, starpkultūru konflikti un to risināšanas iespējas, starpkultūru komunikācija un tās sekmes iespējas u. tml.;
- 2) popularizējot daudz kultūru sabiedrības un daudz kultūru izglītības vides pozitīvo lomu, piemēram, iepazīstinot ar atšķirīgas kultūras pieredzes pārstāvju intelektuālajiem, kultūras, tehniskajiem un citādiem sasniegumiem Latvijas attīstībā, piemēram, ar krievu arhitekta Eizenšteina ieguldījumu Latvijas arhitektūrā u. tml.;
- 3) īstenojot saistītu studiju kursu satura un starpkultūru jautājumu apguvi, lai palīdzētu studentiem izprast starpkultūru tēmas nozīmīgumu arī citos studijuursos. Sasaistot arhitektūras, projektēšanas un psiholoģijas studijuursos iegūto informāciju, var izstrādāt veiksmīgu arhitektūras projektu, piemēram, slimnīcas ēkas izbūvei, ņemot vērā gan projektēšanas nosacījumus, gan slimnieku psiholoģiskās un kultūras vajadzības (piemēram, reliģiskās vajadzības – izbūvējot kapelu, intelektuālās vajadzības – iekļaujot bibliotēku, kurā pieejama literatūra dažādās valodās).

Vēl viena iespēja studiju procesā sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos ir studiju metodes, formas un līdzekļi.

Studiju metodes, formas un līdzekļi kā integrācijas prasmju veidošanās iespējas

Mazākumtautību studentu klātbūtne ir mūsdienu realitāte augstskolās ar latviešu mācībvalodu, un mācībspēkiem ir jāpielāgojas darbam daudz kultūru vidē, lai veicinātu sadarbību, sapratni un toleranci.

Islandiešu socioloģe Petursdotira (Petursdottir, 2009) uzskata, ka studentu sadarbības prasmju veidošanos sekmē tādas studiju metodes, formas un līdzekļi, kur studenti var būt aktīvi, var sadarboties cits ar citu un pārliecināties, ka kultūru daudzveidība ir priekšrocība. Kā vispiemērotāko studiju metodi viņa min kooperatīvo mācīšanos, jo tās mērķis ir ne tikai pilnveidot studiju kursu satura apguvi, bet arī studentu sociālo mācīšanos.

Sadarbības metožu pētniece Andersone (2004) atzīst, ka diemžēl izglītības iestāžu ikdienas darbā gan Latvijā, gan citās valstīs kooperatīvā mācīšanās ir reti un neprofesionāli izmantota studiju forma. Parasti mācībspēki aizbaidinās ar laika trūkumu un apgalvo, ka kooperatīvā mācīšanās praksē ir grūti ieviešama un vadāma.

Lai kooperatīvā mācīšanās studentu integrācijas prasmju veidošanās procesā būtu efektīva, jāņem vērā divi galvenie nosacījumi:

- 1) mācībspēkiem jāveido heterogēnas grupas, iesaistot darbā dažādas tautības, statusa, zināšanu un prasmju studentus kopējā uzdevuma veikšanai;
- 2) jāveicina visu studentu iesaistīšanās darba procesā, arī to, kuri paši nevēlas iesaistīties vai netiek iesaistīti grupas kopējā darbā, t. i., zema statusa studenti.

Studentu sadarbības prasmju veidošanos sekmē arī spēļu, mācību ekskursiju, diskusiju izmantošana studiju procesā. Jāuzsver, ka visu iepriekšminēto studiju metožu, formu un līdzekļu izmantošanas gadījumā studentiem vēlams analizēt savu sadarbību un komunikāciju darba procesā.

Sekmīgā integrācijas prasmju apguvē ļoti liela nozīme ir arī mācībspēkiem.

Mācībspēku darbība studentu integrācijas prasmju veidošanās procesā

Mācībspēku un studentu veiksmīga sadarbība ir svarīgs nosacījums, lai studenti apgūtu integrācijas prasmes. Mācībspēku darbība kā integrācijas prasmju veidošanās veicinātāja var izpausties divos veidos:

- 1) kā daudzveidības popularizēšana docētajā studiju kursā:
 - sekmējot atšķirīgas kultūras piederības studentu sadarbību un komunikāciju: izmantojot studentu sadarbību veicinošas studiju metodes, formas un līdzekļus-kooperatīvo grupu darbu, pāru darbu, diskusijas, spēles nodarbībās;
 - sadarbojoties ar studentiem zinātniski pētnieciskajā darbā:
 - atbalstot studentu piedalīšanos starptautiskās zinātniskajās konferencēs,
 - sekmējot atšķirīgas kultūras piederības studentu savstarpējo sadarbību;

- iesaistot studentus praksē uzņēmumos un iestādēs, kur studentiem jāstrādā daudz kultūru vidē;
 - kopā ar studentiem analizējot studentu sadarbības procesu un starpkultūru komunikācijas problēmas;
 - popularizējot un savā darbībā praktizējot daudzveidību – to, ka pastāv visdažādākie skatījumi un pieredze ikvienā jautājumā, jebkuras problēmas risināšanā, tomēr daudzveidības jautājumi vienmēr būs saistīti ar dialogu – prasmi vienoties un būt iecietīgiem;
 - sekmējot studentu valodas apguves prasmju veidošanos:
 - izstrādājot uzdevumus, kuru izpildei nepieciešama vairāku valodu prasme – krievu, angļu/vācu,
 - organizējot vieslektoru lekcijas krievu, angļu/vācu valodā;
 - iekļaujot savā docētajā studiju kursā starpkultūru jautājumus;
 - izstrādājot uzdevumus, kuru izpildei nepieciešams apmeklēt ārpusstudiju aktivitātes – izglītojošus, kultūras, sporta u. tml. pasākumus gan augstskolā, gan ārpus augstskolas, lai veicinātu studentu iepazīšanos ar latviešu un citu Latvijā dzīvojošu tautību kultūras vidi;
- 2) kā studentu komunikācijas un sadarbības veicināšana neformālā vidē:
- sekmējot studentu iesaistīšanos ārpusstudiju aktivitātēs,
 - organizējot mācību ekskursijas,
 - veicinot studentu piedalīšanos augstskolas vasaras nometnēs, plenēros u. tml.

Studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā var sekmēt ne tikai studiju procesā, bet arī ārpusstudiju aktivitātēs.

Ārpusstudiju aktivitātes kā studentu integrācijas prasmju veidošanās iespēja augstskolā

Studentu integrācijas prasmju veidošanā ļoti nozīmīga ir studentu iesaistīšana ārpusstudiju aktivitātēs:

- 1) pasākumos, ko rīko augstskolas ārpusstudiju organizatori (kultūras projekti, sarīkojumos, konkursos, vasaras plenēros, nometnēs, ekskursijās, festivālos, izstādēs, koncertos u. tml.);
- 2) augstskolas kolektīvos (koros, deju ansambļos, teātra studijās, radošajās darbnīcās, interešu klubos u. tml.).

Katrā augstskolā darbojas vairākas organizācijas, kuru pārziņā ir studentu ārpusstudiju aktivitātes – Studentu parlaments, Studentu klubs, Kultūras centrs, Sporta klubs. Studentiem iespējams iesaistīties visdažādākajās un viņu interesēm vispiemērotākajās aktivitātēs. Studentiem iesaistoties ārpusstudiju aktivitātēs, tiek veicināta arī viņu neformālā komunikācija. Tomēr pastāv arī citi veidi, kā augstskolā sekmēt studentu neformālo komunikāciju.

Neformālā komunikācija kā studentu integrācijas prasmju veidošanās iespēja augstskolā

Saskaņā ar ASV sociālpсихолога Alporta (Allport, 2010) 20. gs. 50. gados izstrādāto kontaktu teoriju ir svarīgi nodrošināt šādus nosacījumus, lai starp atšķirīgas kultūras piederības pārstāvjiem veidotos iecietīga komunikācija:

- 1) organizācijas vai iestādes atbalsts neformālai komunikācijai,
- 2) vienāds komunikācijas dalībnieku statuss,
- 3) konkurences neeksistēšana starp komunikācijas dalībniekiem,
- 4) kopīgi mērķi komunikācijas dalībniekiem.

Pēc darba autore domām, augstskolā šie nosacījumi tiek nodrošināti studentu neformālas komunikācijas procesā. Studentu integrācijas prasmju veidošanos neformālas komunikācijas procesā augstskolā iespējams sekmēt:

- 1) nodrošinot studentu grupu ar auditoriju – telpu (līdzīgi kā klases telpu skolā), kur studenti var ne tikai mācīties, bet arī pastāvīgi uzturēties nodarbību starpbrīžos, kuru paši var palīdzēt iekārtot, kur var pulcēties, sarunāties, dzert tēju, klausīties mūziku u. tml.;
- 2) nodrošinot studentus ar telpām maltītes ieturēšanai (ēdniecību un kafējnīcu) un sarunām;
- 3) iekārtojot augstskolā telpas studentu brīvā laika pavadīšanai, piemēram, sporta zāli, kino/mūzikas studiju, izstāžu telpu u. tml.;
- 4) popularizējot bibliotēkas kā tādas vietas nozīmi, kur studenti var kopīgi mācīties, konsultēties ar grupas biedriem, apmainīties ar informāciju, sagatavoties un izmēģināt prezentācijas;
- 5) organizējot aktivitātes augstskolā, kur piedalās dažādu fakultāšu studenti,
- 6) rīkojot pasākumus kopā ar citu augstskolu studentiem.

Tomēr studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējas realizēsies tikai tad, ja tiks nodrošināti nepieciešamie objektīvie apstākļi – labvēlīga augstskolas vide un atbalstoša augstskolas politika, kā arī subjektīvais faktors – augstskolas personāla (jēdziens lietots atbilstoši Augstskolu likumam (1995)) vēlme sadarboties.

1.2.3. Nosacījumi studentu integrācijas prasmju veidošanās iespēju realizācijai augstskolā

Politika

Viens no svarīgākajiem nosacījumiem, lai veidotos studentu integrācijas prasmes, ir atbalstoša augstskolas politika. Augstskolas darbojas saskaņā ar LR Satversmi (1922), LR Izglītības likumu (1998), Augstskolu likumu ((1995) un vēlāk veiktajiem likuma grozījumiem), likumu “Par zinātnisko darbību” (2005), citiem normatīvajiem aktiem un attiecīgās augstskolas Satversmi.

Tā kā viena no studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējām ir studiju process (studiju kursu saturs, studiju formas, metodes, līdzekļi, mācībspēku darbība, zinātniski pētnieciskais darbs, prakse), darba autore pētīja, kā Augstskolu likums

sekmē studiju procesa izmantošanu studentu integrācijas prasmju apgūvē. Pētījuma rezultātā tika konstatēts, ka saskaņā ar Augstskolu likumu augstskolu autonomija izpaužas tiesībās patstāvīgi noteikt studiju saturu un formas. Akadēmiskais personāls ir tiesīgs izvēlēties mācību metodes. Augstskolas izstrādā studiju programmas, izraugās akadēmisko personālu, iekārto laboratorijas, darbnīcas, bibliotēkas un citas struktūras tā, lai studējošajiem dotu iespējas iegūt zināšanas, akadēmisko izglītību un profesionālo prasmi atbilstoši zinātnes attīstības līmenim un Latvijas kultūras tradīcijām. Tātad studiju programmas tiek izstrādātas, mācībspēki izraudzīti un augstskolas iekšējā vide piemērota ne tikai atbilstoši zinātnes attīstības līmenim, bet arī Latvijas kultūras tradīcijām. Pēc autore domām, šie likuma nosacījumi vērtējami kā tādi, kas atbalsta daudz kultūru vidi, tomēr tie arī ir vienīgi, kas ietver ar Latvijas kultūras tradīcijām saistītu informāciju. Augstskolu likumā nav minēti noteikumi, kas sekmētu studentu integrācijas procesu vai integrācijas prasmju veidošanos.

Autore pētījumā analizēta arī RTU Satversme (2007), kas izstrādāta saskaņā ar Augstskolu likumu. Tāpēc, līdzīgi kā Augstskolu likumā par augstskolu autonomiju, arī RTU Satversmē noteikts, ka atbilstoši mērķim un uzdevumiem RTU savas autonomijas ietvaros nosaka studiju saturu un formas, izstrādā studiju programmas un nodrošina to kvalitatīvu realizāciju. Diemžēl arī RTU Satversmē nav minēti konkrēti noteikumi, kas veicinātu tādu studiju satura un formu izmantošanu, kas sekmētu studentu integrācijas prasmju veidošanos.

Tomēr atbalsts daudz kultūru sabiedrībai un daudz kultūru izglītības videi pausts Satversmes punktā par tiesībām iegūt izglītību, kas izstrādāta saskaņā ar LR Izglītības likumu. Tajā noteikts, ka jebkuram Latvijas pilsonim un personām, kurām ir LR izdota nepilsoņa pase, kā arī personām, kurām ir pastāvīgā uzturēšanās atļauja neatkarīgi no dzimuma, sociālā un mantiskā stāvokļa, rases un nacionālās piederības, politiskajiem uzskatiem un reliģiskās pārliecības, ir tiesības iegūt RTU akadēmisko un profesionālo izglītību.

Pozitīvi vērtējams RTU Satversmē noteiktais augstskolas vadības institūciju pienākums atbalstīt un sekmēt studentu pašpārvaldes darbību, jo tās uzdevums ir aizstāvēt un pārstāvēt studentu intereses akadēmiskās, materiālās un kultūras dzīves jautājumos augstskolā un citās valsts institūcijās.

Pētījumā analizēta arī LR Satversme, jo gan Augstskolu likums, gan RTU Satversme izstrādāta, pamatojoties uz LR Satversmi. Pēc autore domām, studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā sekmētu līdzīga kā LR Satversmes 114. panta iekļaušana Augstskolu likumā, kā arī Augstskolas Satversmē. Minētajā pantā noteikts: "Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību." ~~Līdzīga panta~~ iekļaušana Augstskolu likumā un RTU Satversmē apstiprinātu augstskolas politikas atbalstu kultūru dažādībai augstskolā.

Augstskolas politika ir viens no svarīgākajiem studentu integrācijas prasmju veidošanās nosacījumiem, taču vēl viens un tikpat nozīmīgs nosacījums ir labvēlīga augstskolas vide.

Vide

Lai augstskolā sekmīgi noritētu studentu integrācijas prasmju veidošanās, viens no svarīgākajiem nosacījumiem ir labvēlīga, integrējoša augstskolas vide, t. i., tāda izglītības vide, kas atbalsta dažādību. Tieši dzīvojot, strādājot un mācoties daudz kultūru vidē, mainās studentu, mācībspēku un administrācijas attieksme pret dažādību. Saskaņā ar socioloģi Golubevu (2005) “mēs visi esam daudz kultūru sabiedrības cilvēki, mūsu kultūras identitāte ir dinamiska un mainīga”.

Dažādību atbalstoša vide ir vide:

- 1) kas pieņem atšķirīgas kultūras piederības pārstāvju kultūras atšķirības:
 - dzīvesveida,
 - pasaules uztveres,
 - mentalitātes u. tml.;
- 2) kur jebkuras kultūras piederības pārstāvji (gan latvieši, gan mazākumtautību pārstāvji) nejut savas kultūras identitātes (lingvistiskās, etniskās, reliģiskās u. tml.) apdraudētību;
- 3) kur mācībspēki apzinās savu būtisko nozīmi studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanā, palīdzot studentiem risināt grūtības, kas rodas starpkultūru sadarbības un komunikācijas procesā;
- 4) kur tiek lietotas dažādas valodas – latviešu, krievu, angļu, vācu u. c.

Turklāt, lai nodrošinātu studentu sekmīgu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā, ir svarīgi veidot tādu vidi, kurā studenti jūtas droši, novērtēti, kurai studenti vēlas izjust piederību, t. i., vidi, kurā

- 1) tiek veicināta studentu psiholoģiskā labklājība (emocionālais komforts, drošība, sociālā labsajūta);
- 2) ir noteikti skaidri, visiem studentiem zināmi noteikumi un pienākumi;
- 3) tiek ievēroti demokrātijas principi:
 - studentiem aktīvi sadarbojoties ar Studentu parlamentu augstskolas politikas veidošanā,
 - studentiem sadarbojoties ar mācībspēkiem studiju kursu izstrādē, studiju procesa organizēšanā, studiju metožu, formu un līdzekļu izvēlē, vērtēšanas procesā u. tml.,
 - studentiem aktīvi izsakot savu viedokli, piedaloties diskusijās;
- 4) tiek veicināta studentu sabiedriskā dzīve augstskolā.

Vēl viens nozīmīgs nosacījums studentu integrācijas prasmju veidošanās procesā ir sadarbība.

Sadarbība

Sadarbība augstskolā vai augstskolas personāla (studentu, mācībspēku, administrācijas) vēlme sadarboties, pēc darba autores domām, ir svarīgākais nosacījums studentu integrācijas prasmju veidošanās procesā, jo augstskolas vide veidojas un politika īstenojas augstskolas personāla savstarpējās sadarbības rezultātā. Tāpēc

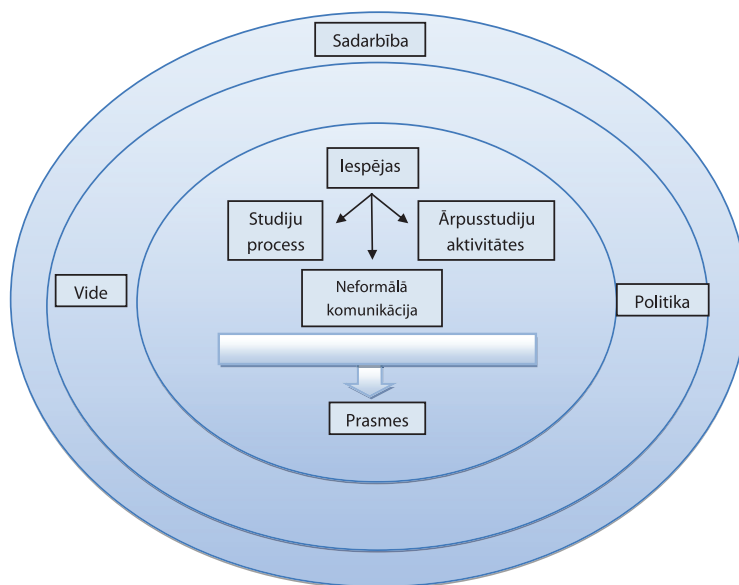
pētījumā bija būtiski noskaidrot, kādai jābūt augstskolas personāla sadarbībai, lai veicinātu studentu integrācijas prasmju veidošanos.

Saskaņā ar teorētiskās literatūras analīzi (Cohen, 1994; Kagan, 1994; Petursdotīr, 2009; Austers u. c., 2006, 2007; Zepa u. c., 2004, Odiņa, 2004), darba autore secina, ka sadarbības procesu, kas veicina studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā, raksturo

- 1) savstarpēja palīdzība,
- 2) savstarpēja pielāgošanās, kompromisu pieļaušana, prasme risināt konfliktus,
- 3) sadarbības procesa dalībnieku pozitīva attieksme pret daudz kultūru sabiedrību un daudz kultūru izglītības vidi,
- 4) sadarbības procesa dalībnieku kopīgas vērtības, mērķi, intereses.

Pamatojoties uz studentu integrācijas prasmju veidošanās iespēju un to realizācijas nosacījumu izpēti augstskolā, tika izstrādāts struktūrmodelis, kā sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos (1. att.).

1.2.4. Studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodeļa izstrāde

1. attēls. Studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodelis augstskolā

Struktūrmodelis tika realizēts, vadot studentu integrācijas prasmju veidošanās procesu augstskolā. Autore struktūrmodeļa darbību aplūko, kā vienotu procesu, kuru vada augstskolas administrācija un studentu pašpārvalde sadarbībā ar mācībspēkiem un studentiem. Šādu procesa vadību raksturo turpmāk minētie principi:

- 1) skaidri noteikta darbība,
- 2) brīvprātība,
- 3) kopveselums,

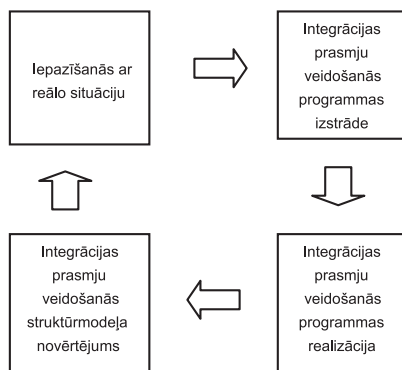
Studentu integrācijas prasmju veidošanās procesu nepieciešams vadīt, tāpēc nākamajā nodaļā analizēta procesa vadība.

1.2.5. Studentu integrācijas prasmju veidošanās procesa vadība

Studentu integrācijas prasmju veidošanās augstskolā ir process, kas mērķtiecīgi jāvada. Augstskola ir organizācija ar vienotiem mērķiem, uzdevumiem un rīcības programmu, kas vada šo procesu. Procesu vadību var interpretēt kā menedžmentu.

Saskaņā ar teorētiskās literatūras atziņām (Šmite, 2006b; Praude, Beļčikovs, 2001) četras galvenās menedžmenta funkcijas ir plānošana, organizēšana, motivēšana un kontrole.

Autore uzskata, ka minētās menedžmenta funkcijas var attiecināt arī uz studentu integrācijas prasmju veidošanās procesa vadību augstskolā. Tāpēc, izstrādājot iepriekš aplūkotā studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodeļa realizācijas shēmu (2. att.), vispirms tiek izzināta reālā situācija, izvirzīts konkrēts mērķis, kura izpilde atspoguļojas programmas izstrādē, izvēlēti programmas realizācijai nepieciešamie līdzekļi, formas un metodes, analizēts programmas realizācijas process un novērtēta programmas efektivitāte.

2. attēls. Studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodeļa realizācijas shēma

Autore uzskata par nepieciešamu turpmāk aplūkot katru vadības posmu atsevišķi.

1. Iepazīšanās ar reālo situāciju:
 - 1) analizēt augstskolas pieeju studentu integrācijas prasmju pilnveidei,
 - 2) apspriesties ar
 - augstskolas administrācijas pārstāvjiem,
 - mācībspēkiem,
 - studentiem,
 - uzņēmumu un organizāciju pārstāvjiem, kuri saistīti ar apgūstamo specialitāti,
 - studentu pašpārvaldes pārstāvjiem,
 - augstskolas ārpus studiju darba organizatoriem par iespējām uzlabot studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā, kā arī nosacījumiem šo iespēju realizācijai.
2. Studentu integrācijas prasmju veidošanās programmas izstrāde:
 - 1) izstrādāt programmu atbilstoši struktūrmodeļa pamatprincipiem,
 - 2) iepazīstināt ar programmu augstskolas administrācijas pārstāvjus, mācībspēkus, studentu pašpārvaldes pārstāvjus.
3. Studentu integrācijas prasmju veidošanās programmas realizācija:
 - 1) izvēlēties metodes, formas un līdzekļus programmas realizācijai,
 - 2) informēt augstskolas administrācijas un studentu pašpārvaldes pārstāvjus par programmas realizācijas gaitu,
 - 3) sadarboties un konsultēties ar programmas realizācijas procesā iesaistītajiem mācībspēkiem.
4. Studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodeļa efektivitātes novērtējums:
 - 1) analizēt studentu integrācijas prasmju veidošanās efektivitāti RTU eksperimentālajā grupā, salīdzinot ar RTU kontroles grupu un Transporta un sakaru institūta izlasi,
 - 2) izstrādāt ieteikumus studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanai,
 - 3) iepazīstināt augstskolas administrācijas pārstāvjus ar struktūrmodeļa realizācijas rezultātiem un iespējām tā ilgtspējīgai ieviešanai augstskolā.

Reālās situācijas analīze un pētījums par augstskolas iespējām sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos, kā arī programmas izstrāde, tās realizācija un efektivitātes novērtējums atspoguļots pētījuma praktiskajā daļā.

2. VISPĀRĪGS PĀRSKATS PAR PĒTĪJUMA REZULTĀTIEM. PRAKTISKI PĒTNIECISKĀ DAĻA

2.1. Pētījuma organizācija un metodoloģija

Integrācijas procesa sekmēšanā būtiska nozīme ir sabiedrības vienotībai. Mazākumtautību pārstāvju izvēle mācīties augstskolās ar latviešu mācībvalodu varētu būt viens no līdzekļiem, kā veicināt sabiedrības vienotību. Tomēr gan mācībspēkiem, gan studentiem ir jābūt sagatavotiem mācīties un strādāt daudz kultūru vidē, tāpēc ir svarīgi pētīt iespējas, kā sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā, kā arī nosacījumus šo iespēju realizācijai. Darba autore ir izpētījusi studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanu Rīgas Tehniskajā universitātē, kā arī izstrādājusi un pārbaudījusi struktūrmodeļi, pēc kura sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos.

Pētījuma posmi

1. posms – reālās situācijas izpēte: analizēta augstskolas pieeja studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanai:
 - 1) augstskolas darbību regulējošo dokumentu – Augstskolu likuma (1995) un RTU Satversmes (2007) – analīze studentu integrācijas prasmju veidošanās kontekstā,
 - 2) RTU vides kā daudz kultūru izglītības vides izpēte,
 - 3) mācībspēku darbības izpēte daudz kultūru vidē,
 - 4) studentu sadarbību veicinošu studiju metožu, formu un līdzekļu izmantošana studiju procesā, lai sekmētu studentu integrācijas prasmju veidošanos: tās izpēte,
 - 5) studiju programmu kursu aprakstu izpēte starpkultūru jautājumu un studentu integrācijas prasmju veidošanās kontekstā.
2. posms – studentu integrācijas prasmju veidošanās programmas izstrāde atbilstoši struktūrmodeļa pamatprincipiem.
3. posms – studentu integrācijas prasmju veidošanās programmas realizācija.
4. posms – studentu integrācijas prasmju veidošanās programmas efektivitātes izvērtējums, ieteikumu izstrāde, kā sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos.

Pētījuma mērķis

Pētījuma mērķis ir izstrādāt un aprobēt studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanas programmu, kas atbilst struktūrmodeļa pamatprincipiem.

Pētījuma metodoloģija veidota, izmantojot Lasmaņa (2002), Geskes un Grīnfelda (2001, 2006), Kroplija un Raščevskas (2004) izstrādātās teorētiskās nostādnēs. Promocijas darbs ir eksperimentāls pētījums ar kvantitatīvā un kvalitatīvā pētījuma

iezīmēm un ir vērsts uz studentu integrācijas prasmju veidošanās iespēju izpēti augstskolā.

Pētījuma dati iegūti gan ar autores tiešu līdzdalību (dokumentu pētīšana, diskusijas, eseja, aptaujas RTU), gan bez tiešas līdzdalības – aptauja Transporta un sakaru institūtā (TSI).

2.2. Pētījuma 1. posms. Iepazīšanās ar reālo situāciju: augstskolas iespējas sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos

Viens no svarīgākajiem studentu integrācijas prasmju veidošanās nosacījumiem ir augstskolas politika, tāpēc pētījumā bija svarīgi noskaidrot, kā augstskolas darbību regulējošie dokumenti sekmē studentu integrācijas prasmju veidošanos.

2.2.1. Augstskolas darbību regulējošie dokumenti studentu integrācijas prasmju veidošanās kontekstā

Pētījuma mērķis

Pētījuma mērķis ir noskaidrot, vai augstskolas darbību regulējošie likumi ietver noteikumus par studentu integrācijas prasmju sekmēšanu, kā arī studentu integrācijas procesa veicināšanu.

Darbā pētīti augstskolas darbību regulējošie dokumenti – Augstskolu likums (1995) un RTU Satversme (2007) –, kas analizēti ~~2.3.~~ teorētiski pētnieciskās daļas 1.2.3. apakšnodaļas “Nepieciešamie nosacījumi studentu integrācijas prasmju realizācijai augstskolā” sadaļā “Politika”.

Pētījumā bija svarīgi noskaidrot arī augstskolas (RTU) vides kā daudz kultūru vides raksturīgākās iezīmes.

2.2.2. Augstskolas vide kā daudz kultūru izglītības vide

Iepazīstoties ar reālo situāciju augstskolā, tika izpētīta RTU vide no daudz kultūru aspekta, izmantojot esejas “Manas studijas daudz kultūru vidē” kontentanalīzi.

Esejas mērķis

Esejas mērķis bija noskaidrot šādus jautājumus:

- 1) vai RTU vidi var uzskatīt par daudz kultūru vidi,
- 2) kādas ir RTU vides kā daudz kultūru vides raksturīgākās iezīmes,
- 3) kā studenti jūtas daudz kultūru vidē,
- 4) vai studentiem ir vajadzīgās prasmes dzīvot un mācīties daudz kultūru vidē.

Studiju procesā ļoti liela nozīme ir mācībspēkiem, tādēļ darba autoriem būtiski bija noskaidrot arī šādus jautājumus:

- 1) kā mācībspēki raksturo daudzkultūru vidi?
- 2) vai, pēc mācībspēku domām, daudzkultūru vide augstskolā sekmē studentu integrācijas procesu?
- 3) vai mācībspēki ir sagatavoti darbībai daudzkultūru vidē?
- 4) kā iespējams veicināt augstskolas mācībspēku sagatavotību darbībai daudzkultūru vidē?

2.2.3. Mācībspēku darbība daudzkultūru vidē

Pētījums tika veikts divos apakšposmos:

- 1) diskusija ar RTU mācībspēkiem,
- 2) RTU mācībspēku aptauja.

Diskusijas mērķis bija noskaidrot mācībspēku viedokli par viņu darbību daudzkultūru vidē, un diskusijas dalībniekiem bija jāatbild uz iepriekšminētajiem jautājumiem. Diskusijā iegūtie dati tika apstrādāti, izmantojot kontentanalīzi.

Aptaujas mērķis bija uzzināt mācībspēku viedokli par studentu integrācijas prasmju sekmēšanas iespējām augstskolā.

Reālās situācijas noskaidrošanai tika pētīta arī studentu sadarbību veicinošu studiju metožu, formu un līdzekļu izmantošana studiju procesā – kā tā sekmē studentu integrācijas prasmju veidošanos.

2.2.4. Studentu sadarbību veicinošu studiju metožu, formu un līdzekļu izmantošana studiju procesā studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanai

Pētījuma mērķis

Pētījuma mērķis bija noskaidrot studentu un mācībspēku viedokli par studentu sadarbību veicinošu studiju metožu izmantošanu studiju procesā, lai sekmētu studentu integrācijas prasmju veidošanos. Salīdzināta tradicionālā grupu darba, kooperatīvā grupu darba, pāru darba un individuālā darba efektivitāte.

Pētījuma metode

Pētījumā izmantota diskusijas metode. Līdzīgi kā iepriekšminētajā pētījuma posmā par mācībspēku sagatavotību darbam daudzkultūru vidē, pētījuma dati par studentu sadarbību veicinošu studiju metožu, formu un līdzekļu izmantošanu studiju procesā tika iegūti ar diskusijas palīdzību, un dati apstrādāti, izmantojot kontentanalīzi.

Reālās situācijas izpēte pierādīja, ka augstskolā netiek sekmēta studentu integrācijas prasmju veidošanās, jo augstskolā netiek nodrošināta

- 1) atbalstoša politika studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanai,

- 2) labvēlīga vide studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanai,
- 3) sadarbība (gan studentu – studentu, gan mācībspēku – studentu, gan studentu – administrācijas, gan mācībspēku – mācībspēku sadarbība, gan mācībspēku – administrācijas) augstskolā ir nepietiekama,
- 4) nepietiekama mācībspēku sagatavotība darbam daudz kultūru vidē.

Balstoties uz izpētes rezultātiem un teorētiskajām atziņām, atbilstoši studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanas struktūrmodeļa pamatprincipiem tika izstrādāta un realizēta programma.

Darba autore pētīja arī studiju kursu aprakstus (kopā 23) un konstatēja, ka tikai piecos no tiem atspoguļojas starpkultūru jautājumi.

2.3. Pētījuma 2. un 3. posms. Programma studentu integrācijas prasmju veidošanās sekmēšanai augstskolā: izstrāde un realizācija

Programma tika izstrādāta, lai sekmētu studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā. Tā tika realizēta 2010./2011. mācību gada 1. semestrī – no septembra līdz decembrim, kad eksperimentālajā grupā tika pārbaudīts studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodelis augstskolā.

2.4. Pētījuma 4. posms. Studentu integrācijas prasmju veidošanās programma augstskolā: efektivitātes izvērtējums

Pētījuma mērķis

Pētījuma mērķis bija izvērtēt studentu integrācijas prasmju veidošanās programmas un līdz ar to struktūrmodeļa efektivitāti augstskolā.

Lai realizētu izvirzīto mērķi, tika organizēta studentu aptauja. Aptaujā piedalījās pētījumā veiktā eksperimenta dalībnieki – RTU eksperimentālās grupas studenti, kā arī RTU kontroles grupas studenti un Transporta un sakaru institūta studenti, lai salīdzinātu eksperimentālajā grupā realizētās integrācijas prasmju veidošanās programmas efektivitāti.

Secinājumi

Pētījuma rezultāti pierāda, ka eksperimentālās grupas studentiem veidojas integrācijas prasmes: prasme dzīvot un mācīties daudz kultūru vidē, sadarbības un komunikācijas prasme, prasme sadarboties kopīgu lēmumu pieņemšanā.

1. Eksperimentālajā grupā, salīdzinot ar RTU kontroles grupu, kā arī TSI izlasi, tika konstatēts atšķirīgas kultūras piederības studentu sadarbības un komunikācijas pieaugums – pētījuma dati apliecina, ka eksperimentālajā grupā skalas “Studentu integrācija augstskolas sociālajā vidē” ziemas mērījuma vidējais rādītājs ir par 0,27 punktiem augstāks ($M = 3,76$) nekā rudens mērījumā ($M = 3,48$), un šī atšķirība saskaņā ar veikto T-testa analīzi ir statistiski nozīmīga.
2. Pētījumā konstatēts, ka mainījusies studentu attieksme pret atšķirīgas kultūras pārstāvjiem – tā kļuvusi labvēlīgāka un pozitīvāka.
3. Pētījumā netika konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības studentu valodas lietošanas ieradumos – gan latviešu, gan mazākumtautību studenti lieto dzimto valodu ģimenē, universitātē, draugu lokā. Tātad dzimtās valodas lietošana studentu savstarpējā saziņā negatīvi neietekmē atšķirīgas kultūras piederības pārstāvju socializācijas procesu. Savukārt studentu pozitīva attieksme pret kultūru, t. sk. valodu, dažādību labvēlīgi ietekmē atšķirīgas kultūras piederības pārstāvju socializāciju. Integrācijas prasmju apgūšana sekmē šādas attieksmes veidošanos.
4. Studentu pozitīvas attieksmes veidošanās pret atšķirīgas kultūras piederības pārstāvjiem, kā arī atšķirīgas kultūras piederības studentu komunikācija un sadarbība tiek sekmēta, ja:
 - 1) studiju kursu saturā tiek iekļauti starpkultūru jautājumi,
 - 2) studiju procesā tiek izmantotas studentu sadarbību veicinošas studiju metodes, formas un līdzekļi,
 - 3) tiek analizēts studentu savstarpējās sadarbības process,
 - 4) tiek veicināta studentu iesaistīšanās ārpusstudiju pasākumos,
 - 5) tiek sekmēta studentu neformālā komunikācija.

SECINĀJUMI

Teorētiskās literatūras analīzes un empīriskā pētījuma rezultātā darba autore izdarīja secinājumus, kas sniedz atbildes uz pētījuma jautājumiem un aizstāvēšanai izvirzītajām tēzēm.

1. Pētījuma mērķis ir sasniegts, jo pētījuma rezultāti – programmas realizācijas efektivitāte eksperimentālajā grupā – pierāda, ka, pieaugot sabiedrības daudzveidībai, arī augstskolai ir iespējams pielāgoties reālajai situācijai un kļūt par augstskolu, kurā augstu tiek vērtēta dažādība. Eksperimentālajā grupā, salīdzinot ar RTU kontroles grupu un TSI izlasi, tika konstatēts atšķirīgas kultūras piederības studentu sadarbības un komunikācijas pieaugums un pozitīvas attieksmes pret citu tautību pārstāvjiem veidošanās gan latviešu, gan mazākumtautību studentu vidū. Integrācijas prasmju apgūšana palīdz studentiem radīt pozitīvu attieksmi pret kultūru daudzveidību, kā arī līdzvērtīgi un sekmīgi darboties daudz kultūru vidē.
2. Augstskolai ir iespējams racionāli izmantot savas iespējas, lai sekmētu studentu integrācijas ~~prasmēs – prasmi~~ dzīvot un mācīties daudz kultūru vidē, sadarbības un komunikācijas ~~prasmī, prasmi~~ sadarbīties kopīgu lēmumu pieņemšanā:
 - 1) popularizējot dažādību studiju procesā:
 - studiju kursu saturā iekļaujot starpkultūru jautājumus,
 - veicinot atšķirīgas kultūras piederības studentu sadarbību studiju procesā (nodarbībās, zinātniski pētnieciskajā darbā, zinātniskajās konferencēs un semināros, mācību praksē), izmantojot studentu sadarbību veicinošas studiju metodes, formas un līdzekļus – kooperatīvo grupu darbu, pāru darbu, spēles, mācību ekskursijas u. tml.,
 - analizējot studentu sadarbības procesu;
 - 2) atbalstot studentu ārpusstudiju aktivitātes daudz kultūru vidē:
 - veicinot studentu piedalīšanos augstskolā un ārpus augstskolas organizētos kultūras, izglītojošos, sporta u. tml. pasākumos (kultūras projektos, sarīkojumos, konkursos, vasaras plenēros, nometnēs, ekskursijās, festivālos, izstādēs, koncertos u. tml.),
 - sekmējot studentu iesaistīšanos kolektīvos augstskolā un ārpus augstskolas (koros, deju ansambļos, teātra studijās, radošajās darbnīcās, interešu klubos u. tml.);
 - 3) sekmējot atšķirīgas kultūras piederības studentu neformālo komunikāciju:
 - pielāgojot augstskolas iekšējo vidi neformālās komunikācijas veicināšanai (nodrošinot studentus ar telpām neformālās komunikācijas veicināšanai – ar auditoriju, kur viņi var uzturēties gan nodarbību, gan starpbrīžu laikā (līdzīgi klases telpai skolā), bibliotēku, ēdnīcu, kafejnicu, iekārtojot augstskolā telpas studentu brīvā laika pavadīšanai, piemēram, sporta zāli, kino/mūzikas studiju, izstāžu telpu u. tml.),

- organizējot augstskolā aktivitātes, kurās piedalās dažādu fakultāšu studenti,
 - rīkojot pasākumus kopā ar citu Latvijas augstskolu un ārzemju augstskolu studentiem.
3. Studentu integrācijas prasmju veidošanās iespējas realizēsies tikai tad, ja augstskolā tiks nodrošināta vadība, kas sekmē šo prasmju veidošanos, t. i., vadība, kas atbalsta dažādību vairākās jomās:
- 1) augstskolas vides veidošanā – lai augstskolas vide būtu tāda, kur ikvienas kultūras piederības pārstāvji (gan latvieši, gan mazākumtautību pārstāvji) nejustu savas kultūras identitātes (lingvistiskās, etniskās, reliģiskās) apdraudētību;
 - 2) augstskolas politikas realizācijā – augstskolas administrācijas un Studentu pašpārvaldes mērķtiecīgas un pārdomātas studentu integrācijas prasmju veidošanās procesa vadības nodrošināšanā, praktiski realizējot studentu integrācijas prasmju veidošanās struktūrmodeli:
 - vispirms iepazīstoties ar situāciju augstskolā,
 - atbilstoši struktūrmodeļa principiem izstrādājot programmu, lai sekmētu studentu integrācijas prasmju veidošanos,
 - realizējot programmu,
 - izvērtējot programmas efektivitāti;
 - 3) augstskolas personāla (studentu, mācībspēku, administrācijas) savstarpējā sadarbībā un komunikācijā.
4. Tomēr pētījuma rezultāti pierāda, ka pašlaik studentu integrācijas prasmju sekmīgu veidošanos augstskolā kavē mācībspēku nepietiekama sagatavotība, kas izpaužas kā
- 1) studiju procesa iespēju nepietiekama izmantošana, lai sekmētu studentu integrācijas prasmju veidošanos:
 - studiju kursus netiek iekļauti starpkultūru jautājumi. Studiju kursu saturs vāji atspoguļo sabiedrības daudzveidību, piemēram, dažādu Latvijā dzīvojošu tautību ieguldījumu (intelektuālos, kultūras, tehniskos sasniegumus u. tml.) Latvijas sabiedrības attīstībā,
 - studiju procesā netiek profesionāli izmantota kooperatīvā mācīšanās, neveicinot atšķirīgas kultūras piederības studentu komunikāciju un sadarbību,
 - netiek analizēts studentu savstarpējās sadarbības process;
 - 2) studentu līdzdalības nepietiekama sekmēšana augstskolas politikas veidošanā:
 - netiek pietiekami veicināta aktīva studentu sadarbība ar Studentu parlamentu,
 - netiek pietiekami veicināta studentu sadarbība ar mācībspēkiem studiju procesa organizēšanā (studiju kursu izstrādē, studiju metožu, līdzekļu un formu izvēlē, vērtēšanas procesā);

- 3) ārpusstudiju iespēju nepietiekama izmantošana, lai sekmētu studentu integrācijas prasmju veidošanos;
- 4) studentu neformālās komunikācijas nepietiekama veicināšana:
 - netiek sekmēta studentu iesaistīšanās ārpusstudiju aktivitātēs,
 - netiek veicināta pozitīvu attiecību veidošanās grupā.
5. Pētījumā veiktā augstskolas dokumentu – Augstskolu likuma (1995) un RTU Satversmes (2007) – analīze pierāda, ka minētie dokumenti neietver konkrētus noteikumus ne par to, kā sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos, ne kā uzlabot mazākumtautību studentu integrācijas procesu, tādējādi kavējot studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā.

PRIEKŠLIKUMI

Pamatojoties uz teorētiskās literatūras analīzi un pētījuma rezultātiem, darba autore izsaka šādus priekšlikumus, kā sekmēt studentu integrācijas prasmju veidošanos augstskolā.

1. Lai mācībspēki labāk izprastu, kā veicināt studentu integrācijas prasmju veidošanos, ieteicami šādi pasākumi:
 - 1) izveidot mācību kursu mācībspēkiem par darbu daudz kultūru vidē,
 - 2) organizēt seminārus mācībspēkiem par nepieciešamību sekmēt studentu starpkultūru kompetences veidošanos,
 - 3) organizēt seminārus mācībspēkiem par kooperatīvās mācīšanās efektīvu izmantošanu studiju procesā,
 - 4) sekmēt mācībspēku starpaugstskolu sadarbību,
 - 5) veicināt mācībspēku sadarbību un pieredzes apmaiņu ar ārzemju augstskolām.
2. Lai palielinātu studentu gatavību dzīvot un mācīties daudz kultūru vidē, ieteicams
 - 1) organizēt seminārus studentiem par daudz kultūru sabiedrības un daudz kultūru izglītības vides priekšrocībām,
 - 2) veicināt studentu starpaugstskolu sadarbību, piemēram, ar privāto augstskolu studentiem, kur mācās daudz mazākumtautību pārstāvju, organizējot kopīgas nometnes, konferences, olimpiādes u. tml.,
 - 3) organizēt studentiem praksi daudz kultūru uzņēmumos,
 - 4) sekmēt atšķirīgas kultūras pieredzes studentu sadarbību zinātniski pētnieciskajā darbā.
3. Izstrādāt augstskolas politiku, kas atbalsta integrācijas prasmju veidošanos: ierosināt papildinājumus Augstskolu likumā un augstskolu Satversmē par iekļaujošas, demokrātiskas, dažādību atbalstošas augstskolas vides veidošanu:
 - 1) pamatojoties uz LR Satversmes 114. pantu, kurā noteikts, ka “personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību”, iekļaut līdzīga satura noteikumus arī augstskolu dokumentos;
 - 2) līdzīgi kā Izglītības likumā ietvert noteikumu par “papildus iekļaušanu studiju programmās attiecīgās etniskās kultūras apguvei un mazākumtautību integrācijai Latvijā nepieciešamo saturu”;
 - 3) ietvert noteikumus, kas sekmē kultūras daudzveidību valodu politikā, akcentējot un veicinot dažādu valodu lietošanu augstskolā;

- 4) izstrādāt programmu studentu integrācijas procesa sekmēšanai augstskolā, balstoties uz dažādības integrācijas pieeju, t. i., nodrošinot visiem studentiem vienlīdzīgas iespējas un perspektīvas augstskolā, neņemot vērā viņu etnisko, kultūras un sociālo izcelsmi;
- 5) pastiprināt Studentu pašpārvaldes kā studentu pārstāvniecības nozīmi augstskolas politikas veidošanā, Studentu pašpārvaldei sadarbojoties ar mācībspēkiem studiju kursu izstrādē, studiju procesa organizēšanā, studiju metožu, formu un līdzekļu izvēlē, vērtēšanas procesā u. tml.

PATEICĪBAS

Izsaku vislielāko pateicību darba zinātniskajai vadītājai prof. Ilzei Ivanovai par padomiem, vadību un rūpēm disertācijas rakstīšanas procesā, es to ļoti augstu vērtēju. Vēlos izteikt lielu pateicību darba recenzentiem prof. Dainuvītei Blūmai un prof. Andrim Kangro par profesionālajiem un konstruktīvajiem ieteikumiem. Liels paldies prof. Andrim Grīnfeldam un prof. Andrejam Geskem par padomiem un ierosinājumiem.

Esmu ļoti pateicīga literārajai redaktorei Gitai Bērziņai par rūpīgajiem labojumiem un ieteikumiem.

Vēlos pateikt paldies RTU Lietišķās valodniecības institūta direktorei prof. Larisai Iljinskai par iedrošinājumu un sapratni. Paldies arī RTU kolēģiem par atbalstu un palīdzību. Liels paldies Mārtiņam Vanagam par konsultācijām un palīdzību darbā ar datu statistiskās apstrādes programmu SPSS.

Vissirsnīgākais paldies maniem studentiem un ģimenei par ticību darbam.

UNIVERSITY OF LATVIA
FACULTY OF PEDAGOGY, PSYCHOLOGY AND ARTS

Antra Roskoša

**INTEGRATION SKILLS DEVELOPMENT AT A
HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN THE
CONTEXT OF LATVIA**

Summary of the Doctoral Thesis

For the Promotion to the Doctoral Degree in the Management
Subdiscipline of Education Management

Rīga 2012

The dissertation has been worked out at the Department of Education Science, Faculty of Pedagogy, Psychology and Art, University of Latvia in the period from 2006 to 2012.

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

This work has been supported by the European Social Fund within the project “Support for Doctoral Studies at the University of Latvia”

Nr. 2009/0138/1DP/1.1.2.1.2./09/IPIA/VIAA/004.

The scientific supervisor:

Dr. paed., Prof. **Ilze Ivanova**

Reviewers:

Dr. phys., Prof. **Andris Kangro**, University of Latvia

Dr. sc. soc., Prof. **Brigita Zepa**, University of Latvia

Dr. paed., Prof. **Irena Zaleskiene**, Vilnius Pedagogical University

The defence of the dissertation will be held at the open meeting of the Promotion Council of Management Science and Demography of the University of Latvia on 23rd November, 2012, at 10:00 a.m., in the lecture room 322, Aspazijas bulvāris 5, Riga, Latvia

The Doctoral Thesis and its Summary are available at the Library of the University of Latvia, Riga, Kalpaka ~~bulvāris~~ 4

Chairman of the Promotion Council of the Management Science and Demography of the University of Latvia

Dr. habil. oec., Prof. **Juris Krūmiņš**

Secretary of the Promotion Council of the Management Science and Demography of the University of Latvia

Dr. oec. **Sandra Jēkabsons**

© University of Latvia, 2012

© Antra Roskoša, 2012

ISBN 978-9984-45-576-1

ANNOTATION

Keywords: integration, integration skills, management of students' integration skills development process

The *aim* of the Doctoral Thesis "Integration Skills Development at a Higher Education Institution in the Context of Latvia" is to study the possibilities of students' integration skills development at a higher education institution and develop a structural model to realize these possibilities. The following *tasks* were formulated: to analyse theoretical literature, documents, researches on the problem; to identify and characterize the possibilities and preconditions of students' integration skills development at a higher education institution; to work out a structural model managing students' integration skills development and its realization scheme at a higher education institution, to test the structural model in practice; to work out recommendations to promote students' integration skills development at a higher education institution.

The Thesis consists of the Introduction, 2 Parts, Conclusions, Recommendations, References, 9 Appendices; its length is 142 pages (without annexes).

GENERAL CHARACTERISTICS OF THE DOCTORAL THESIS

Topicality and Necessity of the Research

Social integration is a long and complicated process. This process varies from a country to a country. It is influenced by several factors – historical conditions, political system, cultural peculiarities and ethnical structure.

The issues of the integration of the Russian and other minority representatives into the Latvian society are highly topical and discussed. The problems of integration are more analyzed from the political, economic, and social perspective, and less – from the perspective of education. According to “The Basic Principles of the National Identity, Civic Society and Social Integration Policy for 2012–2018” (2011) the educational system has a crucial influence on values development and heritability, thus, becoming the main implementer and promoter of the integration process. Society has to account for a current situation and future perspectives.

Nowadays, in the 21st century the discussions about reforms in education are in progress. The needs of society have changed and so the aims of education are also different. One of the aims of education is the acquirement of skills according to the needs of 21st century. As the present – day society is a multicultural society it is important to study the necessary skills to live, learn and work in such society. According to the author these skills could be defined as integration skills.

On the basis of the theoretical literature (Parekh, 2006; Banks, 1991, 1993; Banks, Manks, 2004; Pang, 2001; Batelaan, 1998; Gupta, Ferguson, 1997; Enslin, 1999; Cohen, 1994; Kagan, 1994; Petursdottir, 2009) the author considers **as** the most important integration skills the skills

- 1) to live and study in a multicultural environment,
- 2) to cooperate and communicate,
- 3) to make common decisions.

It is important to emphasize that all integration skills mentioned before could be defined as the skills to live in a democratic society, th. is, the society highly appreciating the diversity. The higher education institutions having multi-cultural environment where students belonging to different cultures study together could promote the process of students’ integration skills development. **As** more developed are students’ integration skills, **as** more successful the process of their integration at a higher education institution and later-in the society is. Therefore, it was important to do a research on the possibilities of a higher education institution to promote students’ integration skills development and the necessary preconditions to realize these possibilities.

Practical Topicality of the Research

The researches on the importance to promote students’ integration skills development at a higher education institution have not been done in Latvia yet.

However, the studies on the necessity for the society members to have necessary skills to live, learn and study in a multicultural environment equally and successfully – respect cultural and linguistic diversity, communicate, cooperate, agree on common decisions, be tolerant etc., th.is, integration skills have been done.

As the the cooperation and communication skills are one of the key integration skills the author did a research on the theories of different authors having studied this issue. Until now, certain researches on the positive role of cooperation and communication to promote the integration process in the society have been carried out in Latvia, for example, the research “How Integrated is the Society of Latvia?” by Muižnieks and other authors (2010); the research “Russian Identity in Latvia” by Apine and Volkovs (2007); the research “Consolidating the Agenda of the Civic Society” by Golubeva and Ījabs (2009); the research “The Resistance to the Social Integration: Causes and Consequences” by the Institute of Philosophy and Sociology of the University of Latvia (2007); the research “Characteristics of Intolerance and the Ways Promoting Tolerance” by Šulmane and Kruks (2006); the researches “Integration Practice and Perspectives” (2006) and “Ethnopolitical Tension: Searching for the Solutions of Conflicts” by Zepa et al (2005) and the research “Integration of Non – Latvian Young People Into the Society of Latvia in the Context of Education Reform” by Zepa and Kļave (2004).

During the process of research the issues dealing with cooperation and communication process in a multicultural education environment were also studied. The theories of Cohen (1994); Cohen and Lotan (1997), Kagan (1994), Batelaan (1998), Petursdottir (2009) on the use of study methods, forms and means promoting the development of students’ skills to cooperate and communicate and make common decisions were analyzed.

The author also studied the theoretical literature on the positive role of cultural diversity popularization to promote integration process. This problem has been widely studied by such foreign researchers as Banks (1991; 1993; 2003), Banks et al (2001, 2004), Enslin (1999), Barth (1991), Levinson (1998), Bullivant (1993), Birzea (1996) and the following scientists in Latvia – Dirba (2006), Druvieta and Gavriļina (2003), Golubeva (2005).

The analysis on the management science literature was also carried out to realize the management process of students’ integration skills development at a higher education institution. In the research the works of Fayol (1992), Drucker (2000), Kotler, Armstrong (1995), King, Kleland (1998), Odiorne (1990), Šmite (2004 a, b, c; 2006 d, e), Garleja (2001; 2003), Praude, Beļčikovs (2001) were analyzed.

Thus, on the basis of the theoretical literature the theme of the Doctoral Thesis was set: Integration Skills Development at a Higher Education Institution. [↓](#)

The Object of the Research

The object of the research is students’ integration skills development at a higher education institution.

The Aim of the Research

To study the possibilities of students' integration skills development at a higher education institution and, on the basis of theoretical and empiric research results, develop a structural model to realize these possibilities.

The Tasks of the Research

1. To analyze management science, pedagogical, psychological and sociological literature on possibilities of students' integration skills development at a higher education institution.
2. To study international, national and the higher education institution strategic documents and researches from the perspective of students' integration skills development.
3. To determine and characterize the possibilities of students' integration skills development and the conditions under which these possibilities can be realized at a higher education institution.
4. To develop a structural model of students' integration skills development and the scheme of its realization at a higher education institution; to test the structural model in practice.
5. To develop the recommendations to promote students' integration skills development at a higher education institution.

The Questions of the Research

1. What are the possibilities promoting students' integration skills development at a higher education institution?
2. What are the necessary preconditions of students' integration skills development?
3. What structural model could be applied for students' integration skills development at a higher education institution?

The Methods of the Research

1. Theoretical analysis of the literature on management science, pedagogy, psychology and sociology.
2. The analysis of international, national and educational documents from the perspective of students' integration skills development.
3. Poll (of the teaching staff and students).
4. Discussion (with the teaching staff and students).
5. Students' essays content analysis.
6. Content analysis.
7. The methods of statistical processing of data to summarize data and analyze the results of the research.

The Type of the Research

This is an experimental research. During the first semester of 2010/11 academic year, within the framework of research the experimental and control group were created. In the experimental group the experiment was carried out to test the structural model of students' integration skills development at a higher education institution. The first-year students from the Faculties of Architecture and Urban Planning, and Civil Engineering of the Riga Technical University (hereinafter RTU) constituted the experimental group. These faculties were chosen owing to the fact that the author of the research work with the students of these faculties and, thus, was able to carry out the experiment with these students. In order to compare the effectiveness of the structural model, the RTU control group was created and the research in the Institute of Transport and Communication was carried out.

The Basis of the Research

1. First-year students from the Faculties of Architecture and Urban Planning, and Civil Engineering of the RTU. Overall, during the autumn poll in the RTU 82 questionnaires of the control group and 79 questionnaires of the experimental group were collected. After the reiterative data collection in winter, and data specification, 66 questionnaires of the control group and 64 questionnaires of the experimental group were included into the research selection. These interviews conformed to the data quality criteria and were used in the further data analysis.
2. 85 first-year students from the Institute of Transport and Communication were polled during the autumn poll and 52 of their questionnaires were included into the research selection after the reiterative data collection in winter, and data specification.
3. RTU teaching staff (41 persons participated in the poll; 12 persons participated in the discussion).
4. 65 RTU first-year students from different faculties (the Faculty of Civil Engineering, the Faculty of Architecture and Urban Planning, the Faculty of Power and Electrical Engineering, the Faculty of Electronics and Telecommunications) participated in the discussion.
5. 64 RTU first-year students from the Faculty of Building and the Faculty of Architecture and Urban Planning wrote an essay "My Studies in a Multicultural Environment".

The Stages of the Research

During the first stage (2006–2008), the problem was studied both theoretically and practically in the context of Latvia and other countries; literature on management science, pedagogy, psychology and sociology was analyzed, international, national and education strategic documents were analyzed from the perspective of students' integration skills development. The research methodology was developed, the

possibilities of students' integration skills development at a higher education institution were determined and characterized; the structural model of students' integration skills development was worked out, necessary preconditions and factors for its implementation were analyzed.

During the second stage (2008–2009), the specification of research questions was done; the structural model of students' integration skills development was improved, the research on the existing approach of the higher education institution towards the students' integration skills development was done analyzing

- 1) documents regulating the working process of the higher education institution – The Law on Higher Education Establishments (1995) and the Constitution of the RTU (2007);
- 2) environment of the higher education institution as a multicultural environment;
- 3) work of the teaching staff in a multicultural environment;
- 4) study methods, means, forms used in the study process to promote students' integration skills development;
- 5) descriptions of study programme courses in the context of students' integration skills development.

During the third stage (2009–2010), taking into consideration the results of the research on the existing approach of the higher education institution towards the students' integration skills development, the programme was carried out and realized according to the main principles of the structural model.

During the fourth stage (2010–2012), the summarization of the research results and the evaluation of the programme were done. The suggestions to promote students' integration skills development were worked out. The approbation of the research results and the formatting of the Doctoral Thesis were performed.

Theoretical and Methodological Basis of the Research

The theoretical and methodological basis of the research was developed on the literature, scientific articles, publications published in the European Union and other countries and also on the resources on the Internet.

During the research the analysis on several international documents dealing with the issues of integration skills development was done: such as “A Memorandum on Lifelong Learning by the European Commission” (2000), “The Key Competences for Lifelong Learning of the European Framework” (2006), documents worked out by the American organization “Partnership for 21st Century Skills” (2009) and the Singapore Ministry of Education (2010), and documents developed in the World Innovation Summit for Education (WISE) in Qatar (2010).

During the research process the study of materials of international congresses, seminars, conferences was done to determine the possibilities of students' integration skills development at a higher education institution – the materials of the congress “Active Citizenship” organized by NERA (*Nordic Educational Research Association*) (2010), the materials of the international conference organized by BCES (*Bulgarian*

Comparative Education Society) (2011), the materials of the intensive seminars SINEX (*Social Inclusion and Exclusion in Education*) (2007, 2008), as well as the materials of intensive seminars “Teaching in a Multicultural Classroom” (2010) and “Current Foreign Language Teaching Policy in Europe” (2010).

The author of the research also analysed the documents of the state policy and the state educational policy dealing with the promotion of minority integration process in the society – “The Basic Principles of the National Identity, Civic Society and Social Integration Policy for 2012–2018” (2011), the State Programme “The Social Integration in Latvia” (2001), the Law on Education (1998) as well as the Law on Higher Education Establishments (1995) and the Constitution of the RTU (2007).

Doing the research on students’ integration skills development at a higher education institution, an interdisciplinary approach was chosen and the studies in such fields as sociolinguistics, management science, social psychology, sociology and political science were used.

Scientific Novelty of the Research

1. The research on integration process at a higher education institution has been done for the first time.
On the basis of the theoretical literature and documents analysis the author has defined and proved the necessity to use the concept “integration skills”. In the Doctoral Thesis the concept “integration skills” has been widely used for the first time. The development of integration skills is promoted, perfected and practised at the level of institution (a higher education institution) so that after the graduation students could successfully integrate in the labour market and in the society.
2. On the basis of the theoretical literature analysis, the author of the research concluded that the most important students’ integration skills are the skills
 - 1) to cooperate and communicate,
 - 2) to cooperate to make common decisions,
 - 3) to live and learn in a multicultural environment.
3. Characterizing the students’ integration skills development at a higher education institution the author proves that students’ integration skills at the level of institution develop during their integration process at a higher education institution by purposefully using the possibilities of the study process, research work, out-of-study activities and informal communication process, thus students integrate in the learning, social, ethnic and political environment of a higher education institution.
4. For the first time at the level of a higher education institution a structural model of students’ integration skills development has been proposed for a practical implementation showing the real possibilities and necessary preconditions and factors to promote students’ integration process at a higher education institution.

Theoretical and Practical Importance of the Research

The theoretical importance of the research:

1. The theoretical aspects of integration in the context of the contemporary Latvia have been analyzed:
 - 1) the interpretation of the concept “integration” has been improved in the context of a higher education institution,
 - 2) the factors influencing the integration process in the society and education have been characterized.
2. The concept “integration skills” has been defined.
3. The most typical features of integration skills have been characterized.
4. The analysis on the possibilities of students’ integration skills development and the preconditions of their realization has been done.

The practical importance of the research:

1. The possibilities of the higher education institution (RTU) to promote students’ integration skills development have been studied.
2. The structural model promoting students’ integration skills development has been worked out and tested.
3. The recommendations for the promotion of students’ integration skills development have been worked out.

THE APPROBATION OF THE RESEARCH RESULTS

The practical and theoretical results of the research have been discussed at the scientific seminars of the University of Latvia and the Riga Technical University.

The results of the research have been published in the materials of the international scientific conferences.

The List of Scientific Publications Related to the Doctoral Thesis

1. Roskosa, A. (2008). *Using Games in English Classes to Promote the Process of Social Integration in Bilingual Groups* // in the issue of publications of the European Intensive Programme SINEX (*Social Inclusion and Exclusion in Education*), State College of Teacher Education Linz, Austria, p. 335–353. ISBN 978-3-9502375-3-5.
2. Roskosa, A. (2009). *Teaching/Learning English in a Multicultural Environment* // in the issue of publications of the European Intensive Programme SINEX (*Social Inclusion and Exclusion in Education*), (University of Education in Upper Austria), Linz, Austria, p. 19–219. ISBN 97-3-9502375-4-2.
3. Roskosa, A. (2009). *Using a Study Excursion in English Classes to Favour the Process of Social Integration*// in the issue of publications of the Babes–Bolyai University, Cluj–Napoca, Romania, Volume 54, 1, p. 27–45. ISSN 1221-8111.
4. Roskosa, A. (2010). *The Role of the National and Ethnic Identity in the Management of Russian and other Minority Students' Integration Process at the Riga Technical University* // in the issue of publications of the international scientific conference “Society. Integration. Education” of the Rezekne Higher Education Institution, p. 118–127. ISSN 1691-5887.
5. Roskosa, A. (2010). *The Use of Study Methods, Means, Forms Promoting Students' Cooperation in the Multicultural Environment of the Riga Technical University* // in the issue of publications of the 52nd international scientific conference of the Daugavpils University, p. 688–695. ISBN 978-9984-14-521-1.
6. Roskosa, A. (2011). *Factors Influencing Russian Speaking Students' Feeling of Belonging to Promote Their Social Integration Process at the University and Society* // in the issue of publications of the international scientific conference BCES (*Bulgarian Comparative Education Society*) “Comparative Education, Teacher Training, Education Policy, Social Inclusion, History of Education”, Volume 9, p. 321–327. ISBN 978-954-9842-17-3.
7. Roskosa, A. (2011). *The Promotion of Minority Students' Integration Process in the Society in English and Other Study Courses at the Technical Higher Education Institution* // in the issue of publications of the international scientific conference “Learning Languages – Problems and Perspectives” of the Liepaja University, p. 182–190. ISSN 1407-9739.
8. Roskosa, A. (2012). *The Role of the Teaching Staff to Promote the Development of Minority Students' Learning Motivation Favouring Their Integration Process in the Society* // in the issue of publications of the 53rd international scientific conference of the Daugavpils University, p. 1–8. ISBN 978-9984-14-563-1.

Abstracts and Reports at the Conferences, Congresses, Seminars

Foreign Conferences, Congresses, Seminars

1. Roskosa A. *Using Games in English Classes to Promote the Process of Social Integration in Bilingual Groups*. The intensive seminar of the European Intensive Programme SINEX (*Social Inclusion and Exclusion in Education*) in Lodz, Poland, 19.08.–31.08.2007.
2. Roskosa A. *Teaching/Learning English in a Multicultural Environment*. The intensive seminar of the European Intensive Programme SINEX (*Social Inclusion and Exclusion in Education*) in Linz, Austria, 17.08.–31.08.2008.
3. Roskosa A. *Multicultural Class Management*. The study visit at NLA (*School of Religion, Education and Intercultural Studies*) at Bergen, Norway, 16.03.–22.03.2009.
4. Roskosa A. *The Aspects of Social Integration Process of Russian Speaking Students in a Multicultural Environment of the Riga Technical University*. The NERA (*Nordic Educational Research Association*) congress at Malmo University, Sweden, 11.03.–13.03.2010.
5. Roskosa A. *Teaching/Learning Methods, Forms, Means Promoting Russian Speaking Students' Integration Process at the Riga Technical University*. The intensive seminar "Teaching in a Multicultural Environment" in Borganes, Iceland, 27.03.–02.04.2010.
6. Roskosa A. *Factors Influencing Russian Speaking Students' Integration Process in the Social and Learning Environment of the Riga Technical University*. The PTPI's (*People to People International*) conference "Unity in Diversity: an Enrichment for All" in Pecs, Hungary, 20.–23.05.2010.
7. Roskosa A. *The Importance of Teaching and Learning Methods in the Process of Foreign Languages Acquisition*. The intensive seminar "Current Foreign Language Teaching Policy in Europe (CUFTE)" at Akdeniz University, Antalya, Turkey, 04.–18.07.2010.
8. Roskosa A. *Factors Influencing Russian Speaking Students' Feeling of Belonging to Promote Their Social Integration Process at the University and Society*. The BCES (*Bulgarian Comparative Education Society*) conference in Sofia, Bulgaria, 04.–10.07.2011.

Local Conferences

1. Roskosa A. *The Role of the National and Ethnic Identity in the Management of Russian and other Minority Students Integration Process at the Riga Technical University*. The scientific conference "Society. Integration. Education" of the Rezekne Higher Education Institution, 02.19.–02.20.2010.
2. Roskosa A. *The Use of Study Methods, Means, Forms Promoting Students' Cooperation in a Multicultural Environment of the Riga Technical University*. The scientific conference of the University of Daugavpils, 04.14.–04.16. 2010.
3. Roskosa A. *The Role of a Teacher in the Management of Minority Students' Integration Process in a Social and Learning Environment of the Riga Technical University*. The 68th scientific conference of the University of Latvia, 05.05.–05.06.2010.
4. Roskosa A. *The Promotion of Minority Students' Integration Process in the Society in English and Other Study Courses at the Technical Higher Education Institution*. The scientific conference "Language Learning: Problems and Perspectives" of the University of Liepaja, 04.07.–04.08.2011.
5. Roskosa A. *The Role of the Teaching Staff to Promote the Development of Minority Students' Learning Motivation Favouring Their Integration Process in the Society*. The 53rd scientific conference of the University of Daugavpils, 04.13.–04.15.2011.

THESIS FORWARDED FOR THE DEFENCE

1. By the increase of the society variety, it is possible for a higher education institution to adapt to a real situation and become a higher education institution highly appreciating diversity. The acquisition of integration skills at a higher education institution favours the development of students' positive attitude towards the cultural diversity and helps them act equally and successfully in a multicultural environment.
2. It is possible for a higher education institution to use rationally its possibilities to promote the development of students' integration skills:
 - 1) popularizing the diversity in the study process – in the content of study courses; in study methods, forms, means; in the work of academic staff, in research work;
 - 2) approving students' out of study activities in a multicultural environment by students' participation in cultural, educational, sports etc. activities organized within or outside a higher education institution; students' participation in interest groups within or outside a higher education institution – choirs, dance groups, theatre studios, interest clubs etc.;
 - 3) favouring the informal communication of students belonging to different cultural background by adjusting the internal environment of a higher education institution for the promotion of students' informal communication.
3. The integration skills development will be successful only the management favouring the development of these skills will be ensured at a higher education institution, th.is, the management supporting diversity when
 - 1) developing and implementing the policy of a higher education institution,
 - 2) creating the environment of a higher education institution,
 - 3) realizing the cooperation and communication process of the administration, teaching staff and students.

THE STRUCTURE OF THE DOCTORAL THESIS

The Doctoral Thesis consists of the introduction, two parts, bibliography, conclusions, recommendations and nine appendices.

The introduction explains the topicality of the research, determines the object, aim, tasks and questions of the research, characterizes its type, scientific novelty and thesis forwarded for the defence. The information on author's scientific publications and participation in the scientific conferences has been also presented in the introduction.

In the 1st chapter of the theoretical part the theoretical aspects of integration in the context of contemporary Latvia have been analyzed: in the 1.1.1. sub-chapter the following concepts as "integration", "integration process", "integrated society", "acculturation", "assimilation" have been explained; in the 1.1.2. sub-chapter the factors influencing integration in the society and education have been analyzed.

In the 2nd chapter the integration skills have been characterized, the possibilities of their development and preconditions to realize these possibilities at a higher education institution have been analyzed. The management process of students' integration skills development at a higher education institution and the structural model promoting students' integration skills development have also been described in the chapter.

In the empirical part of the research the possibilities of the higher education institution (RTU) to promote students' integration skills development have been studied, the programme of students' integration skills development and the effectiveness of the structural model have been analyzed.

In the 2.1.st chapter the organization and methodology of the research have been characterized. In the 2.2.nd chapter the possibilities of the higher education institution (RTU) to promote students' integration skills development have been studied analyzing

- 1) documents regulating the working process of the higher education institution.
- 2) environment of the higher education institution as a multicultural environment,
- 3) work of the teaching staff in a multicultural environment,
- 4) study methods, means, forms used to promote students' cooperation in the study process,
- 5) descriptions of study programme courses in the context of students' integration skills development.

In the 2.3.rd section the programme of students' integration skills development and its realization have been analyzed.

In the 2.4.rd section the efficiency of students' integration skills development programme has been evaluated.

At the end of the research the main conclusions have been drawn and recommendations for the promotion of students' integration skills development have been worked out.

The references and appendices have been enclosed to the research.

1. GENERAL OVERVIEW OF THE RESEARCH RESULTS. THEORETICAL PART OF THE RESEARCH

1.1. Theoretical Aspects of Integration in the Context of Contemporary Latvia

1.1.1. The Explanation of the Integration Concept

On the basis of theoretical literature integration is defined as a process when separate objects are united into a system keeping their specific identity at the same time (Baker, Jones 1998; Comaz-Diaz, 1994; Brolišs, 1999).

According to Baker (Baker, Jones, 1998) integration could be considered as a result if

- 1) society shares values and goals,
- 2) different ethnical groups participate in the state life,
- 3) society has a common language of communication,
- 4) cultural diversity is preserved.

There are several types of integration

- 1) ethnical integration,
- 2) communicative integration,
- 3) linguistic integration,
- 4) political integration,
- 5) economic integration,
- 6) social integration.

The author is of the opinion that the contemporary Latvia is a multicultural country and that is why it is important to adapt to a “multicultural reality”. The united and equal, th.is, integrated society is characterized by the positive attitude of its members – both Latvians and minorities to diversity. For this reason it is topical to study the factors obstructing or promoting the development of integrated society.

1.1.2. The Factors Influencing Integration Process

The Factors Influencing Integration Process in the Society

The social segregation – the division of the society into Latvians and non – Latvians, is the most important reason negatively affecting the integration process of the society in present-day Latvia. According to the theoretical literature (Muižnieks, 2007; Muižnieks et al, 2010; Vēbers, Pabriks, Āboltiņš, 2001; Vēbers, 2004, 2007) the social segregation in Latvia could be characterized as

- 1) distrust of the society in state’s institutions,
- 2) insufficient belonging of minorities to the civic society of Latvia,
- 3) negative perception of the integration concept,

- 4) division of the society into non-Latvian speaking people and Latvian speaking people,
- 5) negative role of mass media,
- 6) different perception of historical events,
- 7) unsuccessfully implemented social integration policy.

The successful integration process depends greatly on the level of education in the society. Young people are supposed to integrate more successfully as they have been brought up and have got their education in the independent Latvia and are more used to democratic values. Therefore it is important to study the factors influencing the integration process of young people in education.

The Factors Influencing Integration Process in Education

The factors negatively influencing the integration process in education are as following:

- 1) the existence of two parallel systems – Latvian and Russian education institutions,
- 2) the insufficient respect towards the diversity in education institutions. However, the Latvian culture and language can be preserved and developed only in Latvia, it is also essential to admit the multicultural nature of the society of Latvia. The changes are essential also for the Latvian education institutions which cannot be separated from the vitally important integration process. It is significant not only to be within one's cultural identity but also live out of it. One of the possible solutions to further the diversity in education institutions is to promote students' integration skills development.

The characteristics of students' integration skills, the possibilities of their development and the preconditions to realize these possibilities will be analyzed in the following paragraph.

1.2. Characterization of Students' Integration Skills, Possibilities of Their Development and the Preconditions to Realize These Possibilities at a Higher Education Institution

1.2.1. Characterization of Students' Integration Skills

One of the possibilities to overcome the factors negatively influencing the process of integration is the promotion of students' integration skills development at a higher education institution – if the students and the members of society have necessary skills, the process of integration could be successful. The concept “integration skills” has not been defined in the pedagogical and psychological

literature yet. According to general definitions of the concept “skills” developed by different authors (Špona, 2006; Žogla, 2001; Kuzmina, 1996; Prets, 2000; Šarpa, 2009; Hodžsone, 2001; Platonovs, 1972), the analysis on documents such as “A Memorandum on Lifelong Learning” developed by the European Commission (2000), “The Key Competences for Lifelong Learning of the European Framework” (2006), documents worked out by the American organization “Partnership for 21st Century Skills” (2009) and the Singapore Ministry of Education (2010), and documents developed in the World Innovation Summit for Education (WISE) in Qatar (2010) and also the viewpoints of the theoretical literature on the necessity to adapt to “a new multicultural reality”:

- 1) adjusting to the diversity, highly appreciating cultural variety, th. is, favouring such relationship among people belonging to different cultural background which could be characterized as cultural equality, enrichment and adaptation instead of competition (Parekh, 2006; Banks, Manks, 2004; Pang, 2001; Batelaan, 1998; Gupta, Ferguson, 1997; Cohen, 1994);
- 2) actively participating – discussing, explaining and proving one’s point of view and at the same time respecting different opinion, being able to solve conflicts, agree on and come to common decisions (Cohen, Lotan, 1997; Petursdottir, 2009; Kagan, 1994; Mushi, 2004; Sierens, 2000);
- 3) cooperating and communicating with people of different cultural background, thus changing the negative attitude, stereotypes and prejudices about them (Allport, 2010; Banks et al., 2001; Batelaan, 1998; Dearthoff, 2006; Muižnieks, 2007),

the author developed the definition of the concept “integration skills”: integration skills are the necessary knowledge, experience and attitude ensuring the integration of people belonging to different cultural background – living, working and studying in a multicultural environment successfully and equally, respecting the diversity, enriching in the process of cooperation and communication but at the same time not losing the originality of their native culture and language.

The students’ integration in a group, a higher education institution, society could be promoted by the following skills:

- 1) to live and study in a multicultural environment,
- 2) to cooperate and communicate,
- 3) to make common decisions.

Integration skills develop in a long period of time and their perfection is unlimited. When students have acquired and improved integration skills they can integrate in the society more successfully.

Students’ integration skills help students integrate better in a higher education institution and society, for that reason it was important to study the possibilities of a higher education institution to promote students’ integration skills development.

1.2.2. Possibilities of Students' Integration Skills Development

Students' integration skills develop in the integration process at a higher education institution. According to the "Law on Higher Education Establishments" (1995) the higher education institutions are the institutions of higher education and science realizing academic and professional programmes and dealing with science, research and art development. Therefore the development of students' integration skills at a higher education institution could be promoted by using possibilities provided by the study process popularizing diversity (the content of the study courses; study methods, forms, means; teaching staff's work; research work) and out of study activities in a multicultural environment – students' participation in cultural, educational, sport etc. events organized in and outside a higher education institution, and students' involvement in different interest groups – choirs, dancing groups, art studios etc. within or outside of a higher education institution. It is possible to promote both formal and informal communication at a higher education institution. After the realization of mentioned possibilities, students acquire integration skills.

The possibilities to promote students' integration skills development and the preconditions of their realization at a higher education institution have not been much studied in the theoretical literature by now. One of the possibilities to promote students' integration skills development is to use the content of study courses.

The Content of Study Courses as a Means Promoting Students' Integration Skills Development

The content of study courses could further the development of intercultural competence for both the teaching staff and students. However, currently, according to the author's observations, the content of study courses at a higher education institution insufficiently reflects the diversity of the society, for example, the contribution of different nations living in Latvia into the development of Latvia.

The content of study courses can be used to promote the development of students' integration skills by

- 1) including in the study courses the themes favouring the development of students' intercultural competence, for example, "Observations About Other Cultures"; "Stereotypes"; "Intercultural Conflicts and Possibilities to Solve These Conflicts"; "Intercultural Communication and Possibilities for Its Promotion" etc.,
- 2) popularizing a multicultural society and multicultural education environment, for example, introducing students with intellectual, cultural, technical, etc., achievements of people belonging to different cultures which are important in the development of Latvia, for example, the Russian architect's Eiženšteins contribution into the architecture of Latvia etc.,

- 3) integrating the cross – cultural issues in the content of other study courses, for example, in Architecture Design and Psychology. It is possible to develop a successful architecture project, for example, the construction of hospital, taking into consideration patients' psychological and cultural needs (for example, religious needs – the construction of the chapel in the hospital, construction of the library where literature in different languages is available).

The development of students' integration skills can be also promoted by the use of study methods, means, forms to be analyzed in the following chapter.

Study Methods, Forms and Means as Possibilities Promoting Students' Integration Skills Development

The presence of minority students' nowadays is a reality at higher education institutions with Latvian instruction language and the teaching staff has to adapt to work in a multicultural environment using appropriate study methods, means, forms.

Icelandic sociologist Petursdottir (2009) considers students' cooperation skills development to be promoted by such study methods, forms and means which allow students to be active, further students' cooperation and help students ascertain the cultural diversity as an advantage. As the most appropriate study method Petursdottir mentions a cooperative learning, because the goal of this method is not only to improve the acquirement of the study course, but also develop students' social learning.

However, the researcher on cooperation methods Anderson (2004) admits the cooperative learning as rarely and unprofessionally used study form in everyday work of education institutions both in Latvia and abroad. The teaching staff apologizes for the lack of time and considers the cooperative learning as a method to be implemented and managed in practice with hardships.

In order to use the cooperative learning to promote students' integration skills development effectively the following preconditions must be taken into account:

- 1) teaching staff should form heterogeneous groups, involving students with different nationalities, status, knowledge and skills to accomplish a task,
- 2) involvement of all students should be furthered. The students who do not want to participate or are not involved in a group work, th.is., low status students should be encouraged to cooperate.

As other means promoting students' cooperation skills development could be considered the games, study excursions and discussions. It is necessary for students to emphasize the importance to analyze their cooperation and communication process in group work, pair work, games, plays etc.

To acquire integration skills successfully the important role is also played by the teaching staff.

The Work of the Teaching Staff to Promote Students' Integration Skills Development

The teaching staff – students successful cooperation is an important precondition to favour students' integration skills development.

The work of the teaching staff to promote students' integration skills development can be carried out in different ways by

- 1) popularization of diversity in study courses
 - promoting the cooperation and communication among students of different cultural belonging when using study methods, forms and means (for example, a cooperative group work, a pair work, discussions, games) promoting cooperation.
 - cooperating with students during the research work and encouraging students to participate in international scientific conferences and communicate with students of different cultural background,
 - involving students into the study practice at companies and institutions where students have to work in a multicultural environment,
 - analysing students' cooperation process and intercultural communication problems,
 - popularizing and implementing into teachers' own practice the "diversity" – there exist different points of view and experience in every issue, in any problem solving, therefore, issues concerning diversity are always connected with a "dialogue" and tolerance,
 - promoting students' language skills development when working out the tasks to be accomplished by the use of different languages – Russian, English/German etc.; organizing lectures instructed in Russian, English/German etc. by foreign lecturers,
 - including intercultural issues in the study courses,
 - working out tasks the accomplishment of which requires visiting out of study activities – educational, cultural, sport, etc., events, both at a higher education institution and outside it to help students get introduced with a different cultural environment;
- 2) promotion of students' communication and cooperation in informal environment when encouraging students to participate in out of study activities; organizing study excursions, furthering students to participate in summer camps, festivals, plenary etc. organized by a higher education institution.

Thus, students' integration skills development can be promoted not only during the study process, but also during out of study activities.

Out of Study Activities as a Possibility Promoting Students' Integration Skills Development

Students' integration skills development could be also favoured by their involvement into out of study activities:

- 1) in events which are organised at a higher education institution (cultural projects, social gathering, contests, camps, festivals, exhibitions, concerts, etc.);
- 2) involving students into the interest groups of a higher education institution – choirs, dance groups, theatre studio, workshops etc.

In every higher education institution there are several organizations which are responsible for organizing out of study activities for students such as Students' Parliament, Students' Club, Culture Centre, Sports Club. Students can join different activities depending on their interests.

The promotion of students' informal communication could be furthered not only by their involvement into out of study activities. There are also other ways how to favour students' informal communication at a higher education institution.

Informal Communication as a Possibility Promoting Students' Integration Skills Development at a Higher Education Institution

According to the theory of the USA social psychologist Allport (Allport, 2010) which was developed already in the 50-ties of 20th century – it is important to ensure the following preconditions to promote the development of tolerant communication among the members belonging to different cultures:

- 1) support of the organization or institution to informal communication,
- 2) equal status of communication participants,
- 3) noncompetition of communication participants,
- 4) common goals of communication participants.

In author's opinion, these preconditions are ensured at a higher education institution during the process of informal communication.

The development of students' integration skills during the process of informal communication can be promoted by:

- 1) providing a students' group with premises (similarly to the classroom at school), where they could not only learn, but also spend their free time during the breaks. Students could set up the room themselves, gather, chat, drink tea, listen to the music etc.,
- 2) providing students with a cafe or canteen for having meals and gathering,
- 3) providing students with premises for spending their spare time, for example, sport hall, cinema/music studio, exhibition hall etc.,
- 4) popularizing the library as a place for common learning, consulting with group mates and exchanging the information,

- 5) organizing the common activities for students belonging to different faculties,
- 6) organizing the common activities with students from other higher education institutions.

Nevertheless, the possibilities promoting students' integration skills development can be realized only when the necessary objective preconditions will be provided – a positive environment and a supportive policy of a higher education institution, as well as a subjective factor – the personnel's willingness to cooperate (the term "personel" is used according to the Law on Higher Education Establishments (1995)).

1.2.3. The Necessary Preconditions to Realize Students' Integration Skills Development at a Higher Education Institution

Policy

One of the most important preconditions to realize students' integration skills development is a supportive higher education institution policy. The higher education institutions work according to the Constitution of the Republic of Latvia (1922), the Law on Education (1998), the Law on Higher Education Establishments (1995) and its amendments, the Law on Scientific Activities (2005) and other normative acts and the Constitution of the corresponding Higher Education Institution (The Constitution of the University of Latvia; The Constitution of the Riga Technical University etc.)

As one of the possibilities of students' integration skills development is the study process (the content of the study courses; the study forms, methods, means; the work of teaching staff; research work; practice), the author did the research on the effectiveness of the Law on Higher Education Establishments to use the study process to help students' acquire integration skills. Findings of the research proved that according to the Law on Higher Education Establishments "the autonomy of higher education institutions includes the rights to determine the study content and forms. The academic personel has rights to choose study methods. The higher education institutions develop study programmes, choose academic personel, arrange laboratories, workshops, libraries and other structures to give students the opportunities to get knowledge, academic education and professional skills according to the level of science development and cultural traditions of Latvia." Hence, the study programmes are developed, the teaching staff is chosen, the inner environment of the institutions is adapted not only according to the level of science development but also to cultural traditions of Latvia. From the author's point of view, the Article of the Law mentioned before could be evaluated as supportive to cultural diversity in Latvia. However, this Article of the Law was the only Article including the information connected with the cultural traditions of Latvia. The Law on Higher Education Establishments does not include any set of rules either to promote students' integration process or students' integration skills development.

To examine the issue the Constitution (2007) of the Riga Technical University (further RTU) was also analyzed. The Constitution of the RTU was developed according to the Law on Higher Education Establishments. Thus, the Constitution of the RTU, according to its autonomy “determines the study content and forms, develops study programmes and provides their qualitative realization”. Nonetheless, the Constitution of the RTU, similarly to the Law on Higher Education Establishments, does not include any set of rules to promote the use of such study content and study forms which further the development of students’ integration skills.

However, the Constitution of the RTU in the Article on the Rights to Get Education at the RTU enhances the principles of the diverse society and diverse environment determining that “any citizen of the Republic of Latvia and persons who have the non – citizen passport of the Republic of Latvia, and also the persons who have the permanent residence permit apart from their gender, social or material status, race or national belonging, political views and religious persuasion have the rights to get academic or professional education at the RTU.”

The Constitution of the RTU also emphasizes the necessity to follow the democratic principles in its policy supporting the activities of the Students’ Parliament which aim is to defend and represent students’ academic, material and cultural needs at the university and other institutions.

The Constitution of the Republic of Latvia was also analyzed in the process of the research as the Law on Higher Education Establishments and the Constitution of the RTU were developed according to the Constitution of the Republic of Latvia. The Article No. 114 could be considered as the Article promoting students’ integration skills development and the regulations of a similar content could be suggested to be included in the documents of higher education institutions. This Article sets that “persons who belong to minorities have the rights to keep and develop their linguistic, ethnical and cultural originality.” The inclusion of such amendments in the documents of higher education institution could prove the support of higher education institutions policy towards the cultural diversity.

The policy of higher education institutions is one of the most significant preconditions of students’ integration skills development process, then another – as much as important precondition could be considered a supportive environment of a higher education institution.

Environment

One of the most important preconditions to ensure a successful students’ integration skills development is a favourable, integrating environment of a higher education institution, th.is, the learning environment supporting diversity. Living, working and learning in a multicultural environment change people’s attitude to diversity. According to the sociologist Golubeva (2005), “as we are the members of the diverse society, our cultural identity is also dynamic and changeable”.

The environment supporting the diversity could be characterized as the environment:

- 1) accepting differences of people belonging to diverse cultural background (style of life, perception of the world, mentality etc.);
- 2) where people of any cultural background (both Latvians and non – Latvians) do not feel the danger to their cultural identity (linguistic, ethnic, religious etc.);
- 3) where the teaching staff is aware of its important role to promote students' integration skills development helping students to solve problems arising in the process of intercultural communication and cooperation;
- 4) where different languages – Latvian, Russian, English, German etc. are used.

Furthermore, to ensure a successful students' integration skills development at a higher education institution it is important to create such environment where students feel safe, appreciated, want to belong to, th.is, the environment where:

- 1) students' psychological well-being is favoured (emotional comfort, safeness, social comfort),
- 2) clear rules and duties are stated to be known for every student,
- 3) the principles of democracy are followed:
 - when students take an active role in the development of a higher education institution policy cooperating with the Students' Parliament,
 - when students cooperate with the teaching staff to develop study courses; organize the study process; choose study methods, forms, means; do assessment,
 - when students are active in discussions, willing to express their point of view,
- 4) where students' social life at a higher education institution is promoted.

Another important precondition of students' integration skills development process is the cooperation.

Cooperation

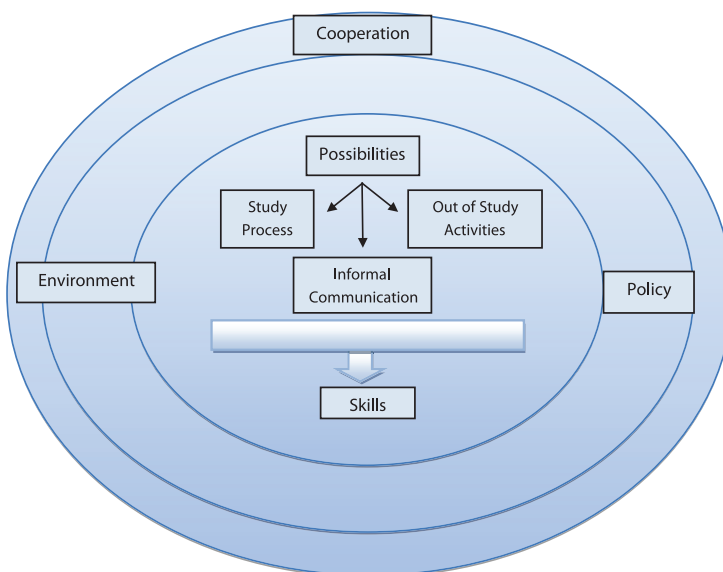
The cooperation process at a higher education institution or the willingness of personel (students, teaching staff, administration) to cooperate, in the opinion of the author, is the most important precondition in the process of students' integration skills development as the environment and the policy of a higher education institution form in the process of its personel cooperation.

According to the theoretical literature analysis (Cohen, 1994; Kagan, 1994; Petursdottir, 2009; Austers, et al.; 2006, Zepa, et al.; 2004; Odiņa, 2004) the author has come to the following conclusion – the cooperation process promoting students' integration skills development at a higher education institution could be characterized as assistance, adaptation, readiness to make compromises, solve conflicts, a positive attitude of the cooperation participants towards the diverse

society and diverse education environment, common values, aims, interests of the cooperation participants.

On the basis of the research on the possibilities of students' integration skills development and the preconditions to realize these possibilities the structural model was developed. (Picture 1.)

1.2.4. The Working Out of the Structural Model of Students' Integration Skills Development

Picture 1. The Structural Model of Students' Integration Skills Development at a Higher Education Institution

The structural model was realized managing the process of students' integration skills development. The process was managed by the administration of the higher education institution and the Students' Parliament. The management of such process is characterized by the following principles:

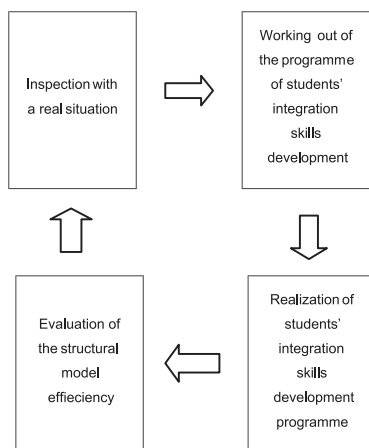
- 1) clearly determined principles of action,
- 2) principle of voluntary participation,
- 3) principle of entirety,
- 4) principle of partnership.

As it is necessary to manage the process of students' integration skills development it will be analyzed in the following chapter.

1.2.5. The Management of Students' Integration Skills Development Process

Students' integration skills development is a process which has to be purposefully managed. A higher education institution is an organization with united aims, tasks and programme managing this process. According to the theoretical literature analysis (Šmite, 2006b; Praude, Beļčikovs, 2001) there are four main functions of management: planning, organization, motivation, control.

The author is of the opinion to relate them also to the management process of students' integration skills development. Therefore, working out the realization scheme of the structural model of students' integration skills development (Picture 2), firstly, the real situation at the higher education institution is analyzed, then the aim is set; the aim is realized with a help of the programme according to the main principles of the structural model; the necessary means, forms, methods are chosen to realize the programme; the process of programme realization is analyzed; the efficiency of the programme is evaluated.

Picture 2. The Realization Scheme of the Structural Model of Students' Integration Skills Development

Further, the author considers as essential to analyze each of these stages:

1. Inspection of the real situation:
 - 1) analysis on the existent approach of the higher education institution towards the promotion of students' integration skills development,

- 2) consultations with:
 - representatives of the administration,
 - teaching staff,
 - students,
 - representatives of the Students' parliament,
 - representatives of the organizations and enterprises connected with the same specialization students study at the higher education institution,
 - organizers of out of study activities about the possibilities to improve students' integration skills development and the preconditions to realize these possibilities.
2. Working out of students' integration skills development programme:
 - 1) work out the programme according to the main principles of the structural model,
 - 2) introduce with the programme the representatives of the administration and Students' parliament, the teaching staff.
3. Realization of students' integration skills development programme,
 - 1) choose the methods, forms, means to realize the programme,
 - 2) inform the representatives of administration and the Students' parliament about the realization process of the programme,
 - 3) cooperate and consult with the teaching staff involved in the realization process of the programme.
4. Evaluation of the structural model efficiency
 - 1) analyze the efficiency of students' integration skills development in the experimental group of the RTU in comparison with the control group of the RTU and the students' group of the Institute of Transport and Communication,
 - 2) develop recommendations to promote students' integration skills development,
 - 3) introduce the representatives of the administration with the results of the structural model realization and possibilities for its sustainable implementation at the higher education institution.

The analysis of the real situation and the research on the possibilities of the higher education institution to promote students' integration skills development, the working out of the programme, its implementation and efficiency evaluation have been analyzed in the empirical part of the research.

2. EMPIRICAL PART OF THE RESEARCH

2.1. Organization and Methodology of the Research

The unity of the society has an important role in the promotion of integration process. The choice of minority students to have their education at higher education institutions with the Latvian language of instruction could be considered as one of the means to further the unity of society. However, both students and the teaching staff have to be prepared to learn and work in a multicultural environment. Therefore it is necessary to study possibilities to promote students' integration skills development and the preconditions of their realization at a higher education institution. The author has done the research on the promotion of students' integration skills development at the Riga Technical University. The structural model furthering students' integration skills development has also been worked out and tested in the process of the research.

The Research Consists of Several Stages

1st stage: The inspection of the real situation: analysis of the approach of the higher education institution to promote students' integration skills development was done:

- 1) analysis on documents regulating the working process of the higher education institution (RTU),
- 2) research on the environment of the higher education institution (RTU) as a multicultural environment,
- 3) research on the work of the teaching staff in a multicultural environment,
- 4) research on the use of study methods, means, forms promoting students' cooperation in the study process,
- 5) research on the descriptions of study courses in the context of students' integration skills development.

2nd stage: The working out of the programme according to the principles of the structural model.

3rd stage: The realization of the programme.

4th stage: The evaluation of the programme efficiency; development of recommendations.

The Aim of the Research

To work out and approbate the programme according to the principles of the structural model promoting students' integration skills development at the higher education institution.

The methodology of the research was developed using Lasmaņa (2002), Geskes and Grīnfelda (2001, 2006), Cropley and Raščevska (2004) theories.

Doctoral Thesis is an experimental research with the characteristic features of the quantitative and qualitative research and is tended to study the possibilities of students' integration skills development at the higher education institution.

The data of the research were obtained by the author (analysis of documents; essay; discussions and poll at the RTU); the data of the poll at the Institute of Transport and Communication were obtained with a help of colleagues working there.

2.2. 1st Stage of the Research: Acquaintance with a Real Situation: The Approach of the Higher Education Institution to Promote Students' Integration Skills Development

One of the most important preconditions of students' integration skills development is the policy of the higher education institution. Therefore it was important to do a research on the documents regulating the working process of the higher education institution in the context of students' integration skills development.

2.2.1. Documents Regulating the Working Process of the Higher Education Institution in the Context of Students' Integration Skills Development

The aim of the research is to study if the documents regulating the working process of the higher education institution include the regulations promoting students' integration skills development and students' integration process.

During the process of the research the study on the documents regulating the working process of the higher education institution was done – The Law on Higher Education Establishments (1995) and The Constitution of the RTU (2007). The documents were analyzed in the sub-chapter 1.2.3. of the theoretical part – “The Necessary Preconditions to Realize Students' Integration Skills Development at a Higher Education Institution”.

The most characteristic features of the higher education institution (RTU) environment as a multicultural environment were also significant to study.

2.2.2. The Environment of the Higher Education Institution as a Multicultural Environment

Doing the research on the real situation at the higher education institution the environment of the RTU was studied. The content analysis was used to analyze the data collected from the students' essay “My Studies in a Multicultural Environment”.

The aim of the essay was to find out:

- 1) if the environment of the RTU could be considered as a multicultural environment,
- 2) what the most characteristic features of the RTU environment as a multicultural environment were,
- 3) how the students feel in a multicultural environment,
- 4) if the students the necessary skills to live and learn in a multicultural environment have.

A very important role in the study process is played by the teaching staff. Therefore, the author considered as important to find out the opinion of the teaching staff about the work in a multicultural environment.

2.2.3. The Work of the Teaching Staff in a Multicultural Environment

The research was done in 2 stages:

- 1) discussion with the RTU teaching staff,
- 2) poll of the RTU teaching staff.

In the process of the discussion the teaching staff was asked to give answers to the following questions:

- 1) how do you characterize a multicultural environment?
- 2) does a multicultural environment promote students' integration process?
- 3) is the teaching staff prepared to work in a multicultural environment?
- 4) how is it possible to promote the preparedness of the teaching staff to work in a multicultural environment?

The content analysis was used to analyze the data collected from the discussion.

The poll of the RTU teaching staff was used to get the opinion of the teaching staff about the possibilities to promote students' integration skills development at the higher education institution.

To inspect the real situation at the higher education institution the research on the use of study methods, means, forms promoting students' cooperation and, thereby, the promotion of students' integration skills development was also done.

2.2.4. The Use of Study Methods, Means, Forms Promoting Students' Integration Skills Development

The aim of the research was to find out the opinion of the students and the teaching staff about the use of study methods, forms, means promoting students' cooperation. The efficiency of the traditional group work, cooperative group work, pair work and individual work was compared.

The method of the research: discussion. The content analysis was used to analyze the data collected from the discussion.

The inspection of the real situation proved that students' integration skills development has not been promoted at the higher education institution as the following preconditions have not been ensured:

- 1) supportive policy for the promotion of students' integration skills development;
- 2) favourable environment;
- 3) cooperation process (students – students; teaching staff – students; students – administration; teaching staff – teaching staff; teaching staff – administration) is insufficient;
- 4) teaching staff is not ready to work in a multicultural environment.

Therefore, on the basis of empiric results of the research and theoretical literature analysis the programme was developed and realized according to the main principles of the structural model.

The author also did a research on the descriptions of study courses content (totally 23 descriptions were studied). During the research the author found that only 5 of them included intercultural issues.

2.3. 2nd and 3rd Stage of the Research: the Working out and the Realization of Students' Integration Skills Development Programme

The programme was worked out to promote students' integration skills development. It was realized during the 1st semester, 2010/11 academic year – in the period from September–December when the structural model was tested in the experimental group.

2.4. 4th Stage of the Research: The Efficiency Evaluation of the Students' Integration Skills Development Programme

The aim of the research was to evaluate the efficiency of the programme and, hence, the efficiency of the structural model at the higher education institution. To realize the aim set the poll of students was organized. The students from the RTU experimental group and control group, as well of the Institute of Transport and Communication took part in the poll to compare the efficiency of the programme realized in the RTU experimental group. The results of the research prove the development of students' integration skills – the skill to live and learn in a multicultural environment, the skill to cooperate and communicate, the skill to agree on common decisions in the experimental group.

1. Comparing the experimental group with the RTU control group and the students' group of the Institute of Transport and Communication, in the experimental group the increase of cooperation and communication among students belonging to a different cultural background was found. The data of the research prove that in the experimental group the average indicator of the scale "Students' integration in the social environment of the university" in winter measurement is 0,27 points higher ($M = 3,76$) than in autumn measurement ($M = 3,48$). This difference according to the T-test analysis is statistically significant.
2. The data of the research prove the change of students' attitude towards their group mates – students of different cultural background. It has become more positive and favourable.
3. The data of research did not state the statistically significant differences in the habits of students' language use, thus, students – both Latvians and minorities keep using their native language when communicating with their friends, at the university, in the family. Therefore, the use of native language in students every day communication does not influence negatively the socialization process of students belonging to different cultural origin. Conversely, the students' positive attitude towards the cultural and linguistic diversity influences positively the socialization process of students belonging to a different cultural background. The acquisition of integration skills favours the development of such attitude.
4. Students' positive attitude towards the people of different cultural background and the communication and cooperation process among students of diverse cultural origin could be promoted if:
 - 1) intercultural issues are included in the content of the study courses,
 - 2) the study methods, means, forms favouring students' cooperation are used in the study process,
 - 3) the process of students' cooperation is analyzed,
 - 4) students' involvement in out-of-study activities is promoted,
 - 5) students' informal communication is favoured.

CONCLUSIONS

On the basis of the theoretical literature analysis and empirical results of the research the author has come to the conclusions which give answers to the questions of the research and thesis forwarded for the defence:

1. The aim of the research has been achieved, as the results of the research – the efficiency of the realized programme in the experimental group (the increase of communication and cooperation among students belonging to a different cultural background was found and the development of a positive attitude towards the representatives of different cultural origin for both Latvians and minority students was confirmed) prove that the acquisition of students' integration skills help students develop a positive attitude towards the cultural diversity and equally and successfully act in a multicultural environment.
2. It is possible for a higher education institution to use its potential to promote students' integration skills – the skill to live and learn in a multicultural environment, the skill to cooperate and communicate, the skill to agree on common decisions:
 - 1) popularizing the diversity in the study process:
 - including the intercultural topics in the content of study courses,
 - using in the study process (classes, research work, study practice) methods, means, forms promoting students' cooperation – cooperative group work, pair work, games, study excursions etc., where the students of different cultural background participate,
 - analyzing the students' cooperation process.
 - 2) supporting students' out of study activities in a multicultural environment:
 - promoting students' involvement into cultural, educational, sports etc. activities organized within a higher education institution and out of it (culture projects, festivals, competitions, summer workshops, camps, excursions, exhibitions, concerts etc.),
 - promoting students' involvement into the groups of interests – choir, dancing group, theatre studio etc. at a higher education institution and out of it.
 - 3) favouring informal communication of students' belonging to a different cultural background:
 - adapting the inner environment of a higher education institution for the promotion of students' informal communication (providing students' with a lecture – room to stay during the lectures and breaks as well (like a classroom for pupils at school); library; canteen, cafe, arranging the premises to give students a possibility to spend their spare time, for example, sport hall, cinema/music studio, exhibition hall etc.
 - organizing the activities at a higher education institution where students from different faculties can participate,

- organizing the activities together with the students from other higher education institutions.
3. The possibilities of students' integration skills development could be realized only on the condition the management ensuring the development of these skills will be provided, th.is, the management supporting the diversity in different spheres:
 - 1) in the development of such environment of a higher education institution where students of any cultural background (both Latvians and non-Latvians) do not feel the danger to their cultural identity (linguistic, ethnic, religious).
 - 2) in the realization of a higher education institution policy – the determined and deliberative management of students' integration skills development process run by the administration and the Students' Parliament, practically realizing the structural model:
 - firstly, getting acquainted with the situation at a higher education institution;
 - developing the programme according to the main principles of the structural model promoting students' integration skills development,
 - realizing the programme,
 - evaluating the efficiency of the programme.
 - 3) in the personel (students, teaching staff, administration) cooperation and communication process.
 4. However, the results of the research prove that at the present moment the successful realization of the possibilities promoting students' integration skills development is being obstructed because of the insufficient preparedness of the teaching staff which could be characterized as:
 - 1) insufficient use of possibilities provided by the study process to promote students' integration skills development :
 - exclusion of intercultural topics into the content of study courses. At the present moment the content of study courses reflects poorly the diversity of society, for example, the contribution to the Latvia's society (intellectual, cultural, technical achievements) of people belonging to different nationalities,
 - unprofessional use of cooperative learning in the study process not promoting the cooperation and communication of students belonging to different cultural background,
 - not analyzing the cooperation process of students,
 - 2) insufficient promotion of students' involvement into the development of the higher education institution policy:
 - insufficient promotion of students' active cooperation with the Students' Parliament,

- insufficient promotion of students' cooperation with the teaching staff in the organization of the study process (to develop study courses; choose study methods, means, forms; do assessment),
- 3) insufficient use of out of study possibilities to promote students' integration skills development,
 - 4) insufficient promotion of students' informal communication,
 - not furthering the involvement of students into out of study activities,
 - not favouring the development of students' positive relations in the group.
 5. The analysis of the documents – the Law on Higher Education Establishments (1995) and the Constitution of the RTU (2007) proves that the documents mentioned before do not include definite regulations and norms neither for the necessity to promote students' integration skills development nor the facilitation of students' integration process at a higher education institution.

RECOMMENDATIONS

On the basis of the theoretical literature analysis and results of the research the author proposes the following recommendations to promote students' integration skills development at a higher education institution:

1. To help the teaching staff promote students' integration skills development the following activities could be recommended:
 - 1) organizing the instruction course for the teaching staff about the work in a multicultural environment,
 - 2) organizing the seminars for the teaching staff about the necessity to further the students' intercultural competence development,
 - 3) organizing the seminars for the teaching staff about the effective use of cooperative learning in the study process,
 - 4) promoting the teaching staff's cooperation with colleagues from other higher education institutions,
 - 5) favouring the teaching staff's cooperation with foreign colleagues to share experience.
2. To improve students' readiness to live and learn in a multicultural environment it is recommendable to
 - 1) organize seminars for students about the advantages of a multicultural society and multicultural education environment,
 - 2) promote students' cooperation with the students of private higher education institutions where a large number of minority students study, organizing common camps, conferences, competitions etc.
 - 3) organize a study practice for students in multicultural enterprises and organizations,
 - 4) promote the cooperation of students belonging to different cultural background in the research work.
3. To work out the policy of a higher education institution supporting students' integration skills development: propose amended versions in the Law on Higher Education Establishments and in the Constitutions of the higher education institutions to create an inclusive, democratic and diversity supportive environment:
 - 1) on the basis of the Article Nr. 114 of the Constitution of the Republic of Latvia where the following regulation has been stated: "The persons belonging to minorities have the rights to preserve and develop their linguistic, ethnic and cultural originality" – include the regulation of the same content in the documents of higher education institutions,
 - 2) similarly with the Law on Education include the regulation about the inclusion in study programmes "the content necessary for minority students ethnic culture development and integration in the society of Latvia",

- 3) include the regulations favouring the “diversity” in the language policy, thus, promoting the development of different languages at a higher education institution,
- 4) develop a programme promoting students’ integration process at a higher education institution on the basis of the diversity integration approach, that is, providing the equal possibilities and perspectives for all students except for their ethnic, cultural and social origin,
- 5) strengthen the importance of the ~~Student~~ Parliament as a students’ representative in the development of a higher education institution policy, when ~~Student~~ Parliament cooperates with the teaching staff and administration developing study courses, organizing the study process, choosing the study methods, means, forms, assessing learning results etc.

KOPSAVILKUMĀ IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS / REFERENCES

1. **Allport, G.** *The Nature of Prejudice*. Washington: Allport Limited Registered office, Allport House, Cowley Business Park, High St. Cowley Middx UB8 2AD, 2010, 246 p.
2. **Andersone, R.** *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. Rīga: RaKa, 2004, 80 lpp.
3. **Apine, I., Volkovs, A.** *Latvijas krievu identitāte*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007, 263 lpp.
4. **Austers, I., Golubeva, M., Kovaļenko, M., Strode, I.** *Daudzveidība ienāk latviešu skolās*. Rīga: Sorosa fonds – Latvija, Sabiedrības integrācijas fonds, 2006, 167 lpp.
5. **Austers, I., Golubeva, M., Strode, I.** *Skolotāju tolerances barometrs*. Rīga: Providus, 2007, 156 lpp.
6. **Baker, C., Jones, S. P.** *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Clevedon, Philadelphia, Adelaide: Multilingual Matters Ltd., 1998, 758 p.
7. **Banks, J. A.** A Curriculum for Empowerment, Action and Change. In: Ch. E. Sleeter (Ed.). *Empowerment Through Multicultural Education*. New York: New York Press, 1991, p. 125–141.
8. **Banks, J. A.** Multicultural Education: Characteristics and Goals. In: I. A. Banks, & C. M. Banks (Eds.). *Multicultural Education: Issues and Perspectives*. (2nd ed.) Boston: Allyn and Bacon, 1993, p. 3–28.
9. **Banks, J. A., Cookson, P., Gay, G., Hawley, W. D., Irvine, J. J., Nieto, S., Schofield, J. W., Stephan, W. G.** *Diversity Within Unity. Essential Principles for Teaching and Learning in a Multicultural Society*. Seattle: University of Washington, Center for Multicultural Education, 2001, 234 p.
10. **Banks, J. A., Manks, C. A. Mcgee.** *Multicultural Education. Issues and Perspectives*. New York: Wiley, 2004, 426 p.
11. **Barth, R. S.** *Improving Schools From Within: Teachers, Parents, And Principals Can Make The Difference*. Hoboken, New York: Jossey-Bass, 1991, 231 p.
12. **Batelaan, P.** *Towards an Equitable Classroom. Cooperative Learning in Intercultural Education in Europe*. Hilversum: International Association for Intercultural education (IAIE), 1998, 89 p.
13. **Birzea, C.** *Education in a World in Transition: Between Postcommunism and Postmodernism in Prospects*. Vol. XXVI, No. 4, December, 1996, p. 356–367.
14. **Brolīšs, J.** *Nacionālie procesi. Nacionālā politika*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. Nacionālo procesu pētīšanas institūts, 1999, 78 lpp.
15. **Bullivant, B. M.** Culture: Its Nature and Meaning for Educators. In: I. A. Banks, & C. M. Banks (Eds.). *Multicultural Education: Issues and Perspectives*. (2nd ed.) Boston: Allyn & Bacon, 1993, p. 29–47.
16. **Cohen, E. G.** *Designing Groupwork. Strategies for the Heterogeneous Classroom*. New York: Teachers College Press, 1994, 243 p.
17. **Cohen, E. G., Lotan, R. A.** *Working for Equity in Heterogeneous Classrooms. Sociological Theory in Practice*. New York: Teachers College Press, 1997, 314 p.
18. **Comas-Díaz, L.** *An Integrative Approach in Women of Color: Integrating Ethnic and Gender Identities in Psychotherapy*. New York, NY: The Guildford Press, 1994, 256 p.

19. **Deardorff, D.** Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education*. Vol. 10, No. 3, 2006, p. 241–266.
20. **Dirba, M.** *Mijkultūru izglītības daudzveidība*. Rīga: RaKa, 2006, 139 lpp.
21. **Drucker, P. F.** *Management Challenges for the 21st Century*. Oxford: Butterworth Heinemann, 2000, 271 p.
22. **Druviete, I., Gavriļina, M.** *Minoritātes bērni latviešu mācībvalodas skolās*. Rīga: Puse, 2003, 31.–37. lpp.
23. **Enslin, P.** *The Place of National Identity in the Aims of Education*. Edited by R. Marples. London: Routledge, 1999, 167 p.
24. **Garleja, R.** *Psiholoģijas un sociālās uzvedības aspekti ekonomikā*. Testi. Rīga: RaKa, 2001, 317 lpp.
25. **Garleja, R.** *Darbs, organizācija un psiholoģija*. Rīga: RaKa, 2003, 289 lpp.
26. **Geske, A., Grīnfelds, A.** *Izglītības pētījumu metodoloģija un metodes*. Rīga: RaKa, 2001, 108 lpp.
27. **Geske, A., Grīnfelds, A.** *Izglītības pētniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 261 lpp.
28. **Golubeva, M.** *Dažādības integrācija valsts vispārējās izglītības sistēmā*. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs Providus, 2005, 78 lpp.
29. **Gupta, A., Ferguson, J.** Culture, Power, Place: Ethnography at the End of an Era. In: Akhil Gupta, James Ferguson (Eds.). *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*. Durham, London: Duke University Press, 1997, p. 342–349.
30. **Hodžsone, Dž.** *Līdzvērtīgs sarunu partneris*. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2001, 122 lpp.
31. **Kagan, S.** *Cooperative Learning*. New York: Teachers College Press, Resources for Teachers, 1994, 321 p.
32. **King, W. R., Cleland, D. I.** *Project Management Handbook*. Mc Graw-Hill Professional, 1998, 464 p.
33. **Kotler, P., Armstrong, G.** *Principles of Marketing*. Pearson Education, 1995, 613 p.
34. **Kropļijs, A., Raščevska, M.** *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs*. Rīga: RaKa, 2004, 178 lpp.
35. **Lasmanis, A.** *Datu ieguves, apstrādes un analīzes metodes pedagoģijas un psiholoģijas pētījumos*. 1. grām. Rīga: Izglītības sōļi, 2002.
36. **Levinson, D.** *Ethnic Groups Worldwide*. A Ready Reference Handbook. Arizona: Oryx Press, 1998, 436 p.
37. **Muižnieks, N.** Sabiedrības integrācijas “cietais rieksts” Latvijā un Eiropā. *Diena*. 07.09.2007.
38. **Muižnieks, N., Rozenvalds, J., Kunda, I., Brands-Kehre, I., Hazans, M., Rajevska, F. u. c.** *Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājuma audīts*. Red. N. Muižnieks. LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, (LU SPPI). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 292 lpp.
39. **Mushi, S.** *Multicultural Competences in Teaching: a Typology of Classroom Activities*. *Intercultural Education*. London: Routledge, 2004, Vol. 15, No. 2, p. 179–194.
40. *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2010.–2018. gadam*. Rīga: LR Kultūras ministrija, 2011, 52 lpp.

41. **Odiņa, I.** *Skolotāju sociālo prasmju pilnveide profesionālās tālākizglītības procesā.* Promocijas darbs. Rīga: LU Pedagoģijas un psiholoģijas institūts, 2004, 289 lpp.
42. **Odiorne, G.** *The Human Side of Management – Management by Integration and Self–Control.* Lexington Books, 1990, 236 p.
43. **Pabriks, A., Vēbers, E., Āboltiņš, R.** *Sabiedrības integrācija – atsvešinātības pārvarēšana.* Rīga: Sorosa fonds Latvija, 2001, 163 lpp.
44. **Pang, V.** *Multicultural Education: A Caring – Centered, Reflective Approach.* New York: McGraw – Hill, 2001, 290 p.
45. **Parekh, B.** *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory.* (2nd ed.) New York: Palgrave Macmillan, 2006, 322 p.
46. **Petursdottir, G.** *Intercultural Education – Better Education for Everyone?* Borganes: InterCultural Iceland, 2009, 167 p.
47. **Praude, V., Beļčikovs J.** *Menedžments.* Rīga: Vaidelote, 2001, 508 lpp.
48. *Pretestība sabiedrības integrācijai: cēloņi un sekas.* Rakstu krāj. Zin. red. Leo Dribins, Aleksejs Šņitņikovs. Rīga: Latvijas Universitāte, Filozofijas un socioloģijas institūts, Īpašo uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts. 2007, 140 lpp.
49. **Prets, D.** *Pedagoga rokasgrāmata. Izglītības programmu pilnveide.* Rīga: Zvaigzne, 2000, 383 lpp.
50. **Sharp, C. I.** *Old Testament Prophets for Today.* Yale: Westminster John Knox, 2009, 178 p.
51. **Sierens, S.** *Us, Them, Ours. Points for Attention in Designing Interculturally Sound Learning Materials.* Ghent, Belgium: Centre for Intercultural Education, 2000, 154 p.
52. **Šmite, A.** *Izglītības iestādes vadība. Pedagoģ. Organizācija. Pārmaiņas.* I daļa. Rīga: RaKa, 2004a, 256 lpp.
53. **Šmite, A.** *Izglītības iestādes vadība. Misija. Funkcijas. Konceptija. Plānošana.* II daļa. Rīga: RaKa, 2004b, 266 lpp.
54. **Šmite, A.** *Izglītības iestādes vadība. Pedagoģiskā padome. Metodiskais darbs. Pieredze.* III daļa. Rīga: RaKa, 2004c, 219 lpp.
55. **Šmite, A.** *Izglītības iestādes vadība. Vadītājs izglītības sistēmā.* IV daļa. Rīga: RaKa, 2006a, 295 lpp.
56. **Šmite, A.** *Izglītības iestādes vadība. Komanda. Menedžments.* V daļa. Rīga: RaKa, 2006b, 167 lpp.
57. **Špona, A.** *Audzinašanas process teorijā un praksē.* 2. papildinātais izd. Rīga: RaKa, 2006, 212 lpp.
58. **Šulmane, I., Kruks, S.** *Neiecietības izpausmes un iecietības veicināšana Latvijā.* Rīga: ĪUMSILS, 2006, 97 lpp.
59. *Valsts programma “Sabiedrības integrācija Latvijā”.* Rīga: LR Naturalizācijas pārvalde, 2001, 30 lpp.
60. **Vēbers, E.** (red.) *Mainīgās identitātes: etnisko grupu mobilizēšanās un sabiedrības etniskās struktūras izmaiņu ietekme uz sabiedrības integrāciju.* Pārskats. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2004, 34 lpp.
61. **Vēbers, E.** *Vai teiksim ardievas sabiedrības integrācijai? No: Pretestība sabiedrības integrācijai: cēloņi un sekas.* Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007, 43.–50. lpp.
62. **Zepa, B.** (red.) *Integrācijas prakse un perspektīvas.* Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2006, 138 lpp.

63. **Zera, V., Kļave, E.** *Cittautiešu jauniešu integrācija Latvijas sabiedrībā izglītības reformas kontekstā*. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2004, 124 lpp.
64. **Zera, V. u. c.** *Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konfliktu risinājumu meklējumi*. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2005, 134 lpp.
65. **Žogla, I.** *Didaktikas teorētiskie pamati*. Rīga: RaKa, 2001, 245 lpp.
66. **Кузмина, Н., Кухарев, Н.** Психологическая структура деятельности учителя. Гомель, 1996, 134 с.
67. **Платонов, К.** Проблемы способностей. Москва, 1972.
68. **Файоль, Х., Емерсон, Г., Тейлор, Ф., Форд, Г.** Управление – это наука и искусство. Москва: Республика, 1992, 213 с.

Elektroniskie resursi

1. Augstskolu likums. 1995. [Skatīts 23.03.2011.] Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=37967>
2. **Banks, J. A.** Educating Global Citizens in a Diverse World.2003. [Skatīts 20.08.2010.] Pieejams: www.newhorizons.org/strategies/multicultural/banks2.htm
3. Eiropas Padomes “Mūžizglītības memorands”. 2000. [Skatīts 12.04.2010.] Pieejams: <http://www.jaunatneslietas.lv/upload/1c.pdf>
4. Eiropas Pamatprincipu kopums par pamatprasmēm mūžizglītībai. 2006. [Skatīts 12.04.2010.] Pieejams: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_lv.pdf
5. **Golubeva, M., Ījabs, I.** *Konsolidējot pilsoniskās sabiedrības dienaskārtību*. 2009. [Skatīts 14.12.2010.] Pieejams: <http://politika.lv/article/konsolidejot-pilsoniskas-sabiedribas-dienaskartibu>
6. Izglītības likums. 29.10.1998. [Skatīts 23.08.2011.] Pieejams: <http://izm.izm.gov.lv/normatvie-akti/likumi.html>
7. LR Satversme. 1922. [Skatīts 23.04.2010.] Pieejams:<http://www.likumi.lv/doc.php?id=57980&from=off>
8. Partnership for 21st Century Skills. 2009. [Skatīts 12.04.2012.] Pieejams: <http://www.21stcenturyskills.org>
9. Pasaules Izglītības inovāciju samits (WISE) (World Innovation Summit for Education) Katarā. 2010. [Skatīts 12.04.2012.] Pieejams:www.wise-qatar.org
10. RTU Satversme. 2006. [Skatīts 23.03.2008.] Pieejams: <https://ortus.rtu.lv/render.use>
11. *Singapore MOE (Ministry of Education) to Enhance Learning of 21st Century Competencies*. [Skatīts 12.04.2012.] Pieejams: <http://www.moe.gov.sg/media/press/2010/03/moe-to-enhance-learning-of-21s.php>
12. Zinātniskās darbības likums. 2005. [Skatīts 12.10.2009.] Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107337>

ACKNOWLEDGEMENTS

I express sincere thanks to the scientific supervisor of my Doctoral Thesis – Prof. Ilze Ivanova for her advice, guidance and care. I appreciate it highly. I am also grateful to the reviewers Prof. Dainuvīte Blūma and Prof. Andris Kangro for their professional competence and constructive recommendations. My respect also to Prof. Andris Grīnfēlds and Prof. Andrejs Geske for their support and suggestions.

I am much obliged to the literary editor of my work Gita Bērziņa for her very carefully done corrections and recommendations.

I would like to thank also Prof. Larisa Iljinska, the Head of the Institute of Applied Linguistics of the Riga Technical University for her encouragement and understanding. I appreciate the RTU colleagues' support and help as well. My thanks also to Mārtiņš Vanags for his practical help working with data procession programme SPSS.

My heartiest thanks to my students and family for their trust in this work.